

BOEKBESPREKING 'KIND VAN FOUTE OUDERS'

CHRIS VAN DER HEIJDEN

KINDEREN
VAN FOUTE
OUDERS

HUN VERHAAL

In de NRC van vrijdag 2 mei jl. besprak Toef Jaeger het boek van Chris van der Heijden. Zij opent met het verhaal van Martin Reuser, die aangifte wilde doen van het feit dat hij seksueel misbruikt was. Hij kreeg te horen: 'Je denkt toch niet dat de rechtbank een kind van NSB-ouders zal geloven?'

Jaeger memoreert hoe veel verhalen uit Chris' onderzoek vertellen over de tocht na Dolle Dinsdag naar Duitsland. Daar waren ze niet erg welkom, omdat veel Duitsers hen minachtten omdat ze hun land hadden verraden. Dat ze trouw waren aan de Nazi-ideologie werd minder belangrijk gevonden.

Na de oorlog is voor de meeste gezinnen de misère nog lang niet voorbij, ook niet nadat de ouder(s) uit het interneringskamp thuis komen. Relaties binnen de familie staan onder druk, de echtgenoten moeten een huwelijk zien te redden, door de confiscaties leeft men in armoede. Over de oorlog wordt gezwegen, of de ouders klagen over hun eigen sores. Schuldgevoelens worden vaak op de kinderen afgewimpeld.

'Gebrek aan geborgenheid en veiligheid vormen de rode draad in de herinneringen. Van der Heijden plaatst soms een kanttekening bij een herinnering omdat iets feitelijk niet klopt of onmogelijk is (iemand stelt bijvoorbeeld dat ze als baby weigerde te eten), maar het gaat hem niet altijd om feitelijkheden. Waar het in dit boek

om draait is de nawerking van de oorlog voor kinderen van foute ouders.'

Jaeger concludeert dat die voor een groot deel bestaat uit woede en signaleert die ook bij de schrijver. De gevolgen zijn tegenwoordig wel bespreekbaar, maar worden niet alom geaccepteerd. Jaeger noemt 'een jongere generatie' en koppelt die aan het project 'Erfenissen van de collaboratie' die NSB-kinderen als mindere mensensoort zou zien. Dat vindt zij een te stellige uitspraak van de schrijver en meent dat men zich aan het geheven vingertje zou kunnen gaan ergeren. Als er dan al geduid zou moeten worden, stelt Jaeger, dan zou je moeten vergelijken met de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Gediscrimineerd worden om de keuze van je ouders is 'gruwelijk', maar je kunt je wel indenken dat oorlogsslachtoffers dat doen. Zij eindigt met te verwijzen naar het verhaal van Nette, die zich zo vleugellam voelde door de last van het verleden dat ze als enige uitweg euthanasie zag – en die ook kreeg.

Opmerking:

Het zijn niet alleen oorlogsslachtoffers die KFO op het verleden van hun ouders aankijken, het zijn ook mensen van ver na de oorlog die dat doen – en veel oorlogsslachtoffers (denk aan Tineke Wibaut, ds.Klamer, Willem Brugsma) die dat nu net niet deden!

GSB

Toef Jaeger

Informatie over de Werkgroep Herkenning

Secretariaat:

Postbus 11319
2301 EH Leiden
06-37134847
email: secretariaat@werkgroepherkenning.nl
Adreswijziging s.v.p. aan het secretariaat

Landelijke hulptelefoon:

06 33057003

Bestuur:

Cuny Holthuis-Buve, voorzitter
Rik van Burken, penningmeester
Ab van Aldijk, secretaris
Jeanne Diele-Staal, lid

Regiocoördinatoren:

Er wordt aan een nieuwe opzet gewerkt.

Contactpersoon partners van:

Wordt nader bekeken.

Contact Kinderen van Duitse Militairen:

Ab van Aldijk 023 5240898 of 06 533382670

Redactie Bulletin:

Cuny Holthuis-Buve
Gonda Scheffel-Baars, hoofdredacteur
gonda.scheffel-baars@werkgroepherkenning.nl

Webmaster:

Rik van Burken

Voor het laatste nieuws over activiteiten van de Werkgroep Herkenning en over andere zaken die voor de doelgroep van Herkenning van belang kunnen zijn, raadpleeg de website:
www.werkgroepherkenning.nl

Donateur worden van Herkenning?

U kunt donateur worden van de Stichting Werkgroep Herkenning. U ontvangt dan ons informatiebulletin dat eens per kwartaal verschijnt. Ook kunt u deelnemen aan de activiteiten die onze Stichting organiseert. De Stichting vraagt van de donateurs een jaarlijkse bijdrage van € **20,00**. In verband met de hoge portokosten wordt aan donateurs die het Bulletin per post ontvangen € 27,50 gevraagd.

Een hogere bijdrage is uiteraard welkom.

Kunt u een bedrag van € 20,00 niet missen, dan mag dat echter geen belemmering zijn om u te laten inschrijven, elke andere lagere bijdrage is welkom.

U kunt uw bijdrage storten op

rekeningnummer NL24INGB0005285797, ten name van **Stichting Werkgroep Herkenning**, onder duidelijke vermelding van uw naam en adres (zeker bij telebankieren is dit heel belangrijk!) en voor welk doel.

Mocht u vragen hebben omtrent deze procedure, neem dan contact op met de penningmeester:

06-46150270 of

rik.van.burken@werkgroepherkenning.nl

Bijdragen inzenden voor het Bulletin:

De redactie bekijkt binnengekomen stukken op:

- goede leesbaarheid
- eenduidigheid wat de inhoud betreft
- lengte van de tekst in verhouding tot de beschikbare ruimte

Indien nodig wordt met de schrijver van de tekst overleg gepleegd.

De inhoud van de stukken mag niet strijdig zijn met de doelstellingen van Herkenning.

Als een bijdrage van iemand wordt opgenomen, geldt dat de redactie voor de inhoud ervan geen verantwoordelijkheid draagt.

Verdere informatie in het colofon op de laatste pagina van dit Bulletin

Van de redactie

In dit bulletin wordt veel aandacht geschonken aan boeken die onlangs verschenen zijn.

Allereerst is er een verslag van de presentatie van het boek van Chris van der Heijden 'Kinderen van foute ouders'. Het NRC en de Volkskrant publiceerden een bespreking van dit boek, van beide is een samenvatting gemaakt.

Frida den Hollander, Charlotte Berghaeghe en Dick Falkena schreven over hun familie en de gevolgen van de politieke keuze van hun ouder(s) op hun leven. Frida beschrijft naast haar familie en de keuze van haar ouders ook uitgebreid over het dagelijkse leven in de jaren vlak voor en na de oorlog. Charlottes boek biedt een blik op hoe in België met de oorlog is omgegaan. Dicks boek houdt zich met de vraag bezig waarom zijn vader zich als vrachtvervoerder in dienst stelde van de Duitsers, maar zijn familiegeschiedenis komt toch ook zeker aan bod.

Ook Henk Eeftings laatste boek wordt in dit bulletin besproken. En aandacht voor een boek over Prins Bernhard door de historicus Aalders.

In 'Cultuur als macht' wordt het gelijknamige boek van Frits Boterman besproken, waarin hij een niet zo gangbare visie geeft op de vraag hoe een cultureel hoogstaand volk als het Duitse zo gewillig kon meegaan in een barbaarse ideologie. Münkler schreef een alternatief boek over W.O.I. Melching bericht hierover.

In de rubriek 'Uit het Historisch Nieuwsblad' is er aandacht voor het boek over Juliana door Jolande Withuis, die als schrijfster door de recensent onder vuur genomen wordt, voor het boek 'Na de bevrijding' door Ad van Liempt, die daarin enkele harde noten kraakt over de behandeling van geïnterneerden en vrouwen die een relatie met een Duitser hadden gehad. In dit artikel ook aandacht voor de zaak Schallenberg, waarin oud-verzetslui waarschijnlijk een bedenkelijke rol hebben gespeeld en een reportage van een Nederlandse Rode Kruis missie die Duitsland vlak na de oorlog bezocht en zich vooral het leed van de kinderen erg aantrok.

De gemeente waarin ik woon was in opschudding door een discussie over schilderijen van de schilder Jan van Anrooy. Het gemeentebestuur nam een moedig besluit dat ik graag doorgeef.

Gerrit Bothof stuurde informatie over enkele kindertehuizen waarin KFO opgevangen werden. In dit bulletin aandacht voor Het Boschkamp, aangevuld met gegevens uit de afstudeerscriptie van Paul Mantel en mij over kindertehuizen.

Mensen die in de oorlog geboren zijn, maar geen bewuste herinneringen hebben aan wat ze meegemaakt hebben, hebben wat ze daarover weten 'van horen zeggen'. Tijd om de negatieve lading van dit gezegde bij te stellen.

We hopen dat u dit bulletin met plezier zult lezen.

Namens de redactie
Gonda Scheffel-Baars

PRESENTATIE "KINDEREN VAN FOUTE OUDERS" van Chris van der Heijden

Op donderdagmiddag 10 april was het zover: het nieuwste boek van Chris van der Heijden werd gepresenteerd in een van de zalen van het Nationaal Archief in Den Haag. Er waren vele donateurs die gehoor hadden gegeven aan de uitnodiging om hier bij te zijn: het boek gaat immers over "ons".

Cuny Holthuis-Buve, onze voorzitter, opende de bijeenkomst en memoreerde hoe Rinke Smedinga – helaas verhinderd – en Paul Mantel in 2008 het plan opvatten een Open Archief (OA) op te richten waar kinderen van "foute ouders" hun verhaal konden doen. Voor het zover was vielen er nog veel hindernissen te nemen. Het OA had een driedelig doel: lotgenoten de mogelijkheid te geven over hun ervaringen te schrijven en die met elkaar te delen en voor het nageslacht vast te leggen, de buitenwereld een aantal verhalen aan te bieden waarin de problematiek van onze groep

uiteengezet wordt en wetenschappers een aantal documenten ter beschikking te stellen die voor onderzoek gebruikt zouden kunnen worden. De eerste twee doelen werden bereikt, maar de wetenschappelijke belangstelling voor het OA, dat inmiddels verhuisd was naar het Verhalenarchief van het Nationaal Archief, was zeer beperkt.

Er verschijnen de laatste twee jaren opvallend veel boeken die door lotgenoten geschreven zijn. Dat leidt tot de vraag: is er wel behoefte aan nóg een boek? In Duitsland staan de boeken van Sabine Bode over de generatie die kind was tijdens de oorlog en de generatie van de kleinkinderen bovenaan op de bestsellerslijsten. Dat zegt wat over hoe de oorlog nog steeds in de belangstelling staat. Het boek is gefinancierd door de Stichting Vrienden van Stichting Werkgroep Herkenning en een bijdrage van de werkgroep zelf. Met dit boek is het laatste woord nog niet gezegd. Een nieuw project richt zich op de vraag waarom de meeste van onze ouders zwegen. We hebben enkele vermoedens, maar onderzoek zal deze kunnen bevestigen of tegenspreken.

Hierna kwamen enkele personen aan het woord van wie gedeelten van hun levensverhaal in het boek verwerkt zijn. Ik mocht het spits afbijten en vertelde hoe een herinnering die nooit in mijn bewustzijn was geweest, nl. de drukte op het station van Rotterdam voordat mijn moeder met mijn zus en mij naar Duitsland vertrok, plotseling op het station van Brussel-Zuid getriggerd werd door de angstige ogen van een oude man die mij doordringend aankeek. Voor mensen zoals ik die in de oorlog geboren zijn, spannende dingen hebben meegemaakt maar daar geen herinnering aan hebben, is het vaak moeilijk om te achterhalen waarom er plotselinge angst of een gevoel van verlorenheid toeslaat. Als je de verbinding met een vroegere meegemaakte situatie kunt leggen, wordt er de angel uit getrokken.

Toen was het woord aan Koos Snijders. Zijn verhaal begint bij de bevrijding van Drenthe in april 1945, waar Nederlanders eigen rechter speelde. In de meidagen is hij altijd droevig geweest, zijn pleegvader benadrukte ieder jaar weer dat op 10 mei de oorlog begon. Zijn moeder heeft een eigen geschiedenis samengesteld uit zwijgen, ontkenning en leugens. De zoektocht naar zijn echte vader heeft

daarom heel lang geduurd, zodat zijn vrouw zich wel eens afvroeg wanneer zijn oorlog een keer zou eindigen. Hij las twee stukken voor die op het Verhalenarchief staan. Het eerste over het bijwonen van een weekend van Herkenning waar hij door het verhaal van een vrouw die verkracht was zo overstuur raakte dat hij eigenlijk meteen wilde opstappen. Hij bleef en merkte, samen met enkele lotgenoten, hoezeer ze hun partners in feite tekort gedaan hebben door altijd met de oorlog bezig te zijn [maar dat kon toch niet anders, het tekort is er, maar het is geen schuld!GSB] Het andere stuk ging over het bezoek aan Westerbork, waar hij in september 1945 geboren is. Het maakte diepe indruk op hem, hoewel er bijna niets meer van het originele kamp over is dan alleen die verwrongen rails.

Hays van der Heijden

Daarna kwam Hays van der Heijden, twaalf jaar na de oorlog geboren, een jongere broer van Chris, aan het woord.

Vader was bij de Waffen-SS; wat voor organisatie dat was, daar heeft hij zich niet in verdiept. Chris was degene in het gezin die alles wilde uitpluizen. Frappant is een herinnering aan een overbuurvrouw die hem voor "Moffenjong" uitmaakte, terwijl Chris er zeker van is, dat het hém overkomen is! Hays was in principe een verlegen jongen, hij kwam niet zomaar bij de achterburen, een Joodse familie, over de vloer: Joods dat was heel wat, voor zijn gevoel. Op de zolder stond een koffer met dingen uit het verleden. Daar lag ook een sierzwaard, een "vlijmscherp symbool van een duister verleden". Zijn vader is in monnikspij uit de gevangenis ontsnapt. Zijn vrouw was het er niet mee eens. Uiteindelijk zijn zij gescheiden.

Cuny vertelde hierna over het belang van zorgvuldigheid. Over haar eerste jaren is weinig bekend. Wel heeft zij brieven en foto's die bewaard zijn gebleven. Moeder werd in 1945 door de BS opgehaald, vijf kinderen bleven in het huis alleen achter. Vader en twee broers waren nog in Duitsland. Ze zijn zes weken alleen in dat huis gebleven, stiekem geholpen door de dochter van de buurvrouw; ze gingen ook eten halen bij het klooster. Na die zes weken wilden de

Canadezen dat huis als kantoor, de kinderen werden in een klooster ondergebracht, en vervolgens in allemaal verschillende pleeggezinnen. Er is een archiefstuk van de Bijzondere Jeugdzorg over Cuny, maar dat gaat alleen over geld, wie er voor haar moest betalen; over hoe het haar persoonlijk ging geen woord. Ze was een moeilijk kind om in huis te hebben, maar ze mocht uiteindelijk komen bij de vrouwen die voor haar broer Jos zorgden. Die vrouwen hebben alles bewaard, waarvan ze vermoedden dat de kinderen dat later belangrijk zouden vinden. Ze hebben het Cuny op haar 18^e verjaardag gegeven. Bij deze zorgvuldigheid steekt de onverschilligheid van veel anderen schril af. Andere pleeggezinnen, maar ook Jeugdzorg, hielden geen contact met haar moeder, deze twee vrouwen en oma wel. Uiterst belangrijk!

Chris van der Heijden

Chris opende zijn toespraakje met: "Ik heb altijd geweten wat ik niet heb willen weten, ik heb altijd gevoeld wat ik niet heb willen voelen." Hij vertelde over een regelmatig terugkerende droom waarin aan het eind een stem

hem indringend zegt: "Je moet nú kiezen." Hij vertelde hoe hij in 1985 bij de AVRO een opdracht kreeg voor een programma "40 jaar na dato". Hij wilde daarin aandacht schenken aan "Jan" uit het boek van Inge spruit "Onder de vleugels van de partij". Hij wilde vooral te weten komen op grond van welke motieven "Jan" zijn keuzen gemaakt had. Toen hij een eerste schets inleverde, werd hij door Jaap van Meekeren de huid vol gescholden en hij kreeg meteen ontslag. Hij was bevriend met Adriaan van Dis, die "Jan" wel graag in zijn praatprogramma wilde hebben. De dag ervoor stond op Chris' antwoordapparaat, uitgesproken door een vrouwenstem: "Jan heeft zelfmoord gepleegd". In 2010 werd hij door Inge Spruit opgebeld, die hem vertelde dat Jan nog leefde. Zijn vrouw had willen verhinderen dat "Jan" op de tv zou komen, vandaar dat bizarre bericht.

Nadat hij een overzicht gemaakt had voor Vrij Nederland van de boeken die over de oorlog gingen, een inleiding die verloren geraakt is, besloot hij een punt achter de oorlog te zetten. Hij vertrok naar Spanje en deed onderzoek naar andere geschiedkundige onderwerpen.

Terug in Nederland bleek de oorlog hem nog steeds te intrigeren, en daaruit vloeide zijn boek "Grijs" voort. De reacties verbijsterden hem: het boek werd gezien als een verontschuldiging van zijn vader, terwijl hij nu juist de schijnwerper gericht had op de 90 % Nederlanders die noch collaboreerden, noch in het verzet hadden gezeten.

De vraag naar het aantal kinderen van "foute" ouders hield hem eveneens bezig. Uiteraard is die benaming een vervelende term, maar wil je een correcte omschrijving geven dan is dat meteen zo'n mond vol. De eerste jaren na de oorlog was er nog enige door de overheid opgezette zorg voor KFO, maar daarna verdwenen ze uit het beeld. Alle aandacht werd gericht op de wederopbouw. Dan volgde het grote zwijgen, dat in vrijwel alle verhalen voorkomt. Dat ook in hun gezin een rol speelde, want de kist op zolder bevatte de geheimen, o.a. dat zijn moeder ook lid van de partij geweest was. In een van de verhalen merkt iemand op: "spreken is goud, zwijgen is de dood".

Dit nieuwe boek is geschreven op verzoek van Herkenning. Hij heeft de opdracht aanvaard en er zich bij neergelegd dat hij toch ook een kind van is, het heeft geen zin er omheen te willen. Hij is nooit naar een bijeenkomst van Herkenning geweest, maar als hij contact had met bestuur of donateurs, was er altijd wel dat begrip, genoeg hebben aan een half woord. Hij heeft dat vooral ervaren in het contact met Paul Mantel. In de verhalen komen een paar thema's steeds terug, zoals "er niet bij horen", daarnaast zijn het duidelijk individuele verhalen. Het boek is als het ware een collectieve biografie, maar om de diversiteit aan te duiden, heeft hij ook enkele persoonlijke verhalen in het boek opgenomen.

Dit boek moest er komen, omdat het NIOD óver ons praat en schrijft, maar niet door en met ons. De aan het instituut verbonden historici gaan uit van enkele stereotypen. Zelfs de redacteur van de uitgeverij stuitte bij sommige uitspraken in het boek, geconditioneerd door stereotypen aangaande KFO.

Chris vertelde dat hij op de begrafenis van Nette Sjamaar was geweest. Nettes verhaal is het meest trieste dat hij ooit gehoord heeft. Ze wilde niet nog een jaar 5 mei meemaken, de dag dat haar vader gearresteerd werd en zij geboren werd. Voor die tijd mocht er euthanasie plaats vinden. En zo is het ook gegaan. Was de oorlog de oorzaak van haar trieste leven? Lag het ook aan

haar karakter? Gaandeweg het onderzoek en het schrijven ging Chris beseffen dat het niet aan hem was om uit te maken of iets waar of niet waar was.

Dit zal niet zijn laatste boek over de oorlog zijn. Het thema zwijgen staat nu op het programma. In het boek van Ismee Tames "Doorn in het vlees" gaat het weer eens over een klein percentage collaborateurs, over de 98% anderen is weinig bekend en die komen dus ook niet aan bod. Het is hoog tijd om te proberen alsnog te achterhalen wat hun motieven waren. Daarna vertelde hij over zijn schoonvader, even oud als Chris' eigen vader, die als Spanjaard aan het Oostfront gestreden had. Maar hoe verschillend zijn zij in hun vaderland bekeken: Chris' vader als fout, zijn schoonvader als goed. Tenslotte reikte hij een exemplaar van zijn boek uit aan Cuny, Haye, Paul, zijn vrouw Carmen en aan mij.

Cuny sloot de bijeenkomst en nodigde de aanwezigen uit nog wat na te praten onder het genot van een hapje en een drankje.

GSB

BOEKBESPREKING

In de Volkskrant van 3 mei jl. schreef Anet Bleich een sympathieke beschouwing over het boek 'Kinderen van foute ouders'. 'Op een invoelende maar niet larmoyante toon beschrijft de historicus Chris van der Heijden – bekend van 'Grijs verleden' en 'Dat nooit meer' – welke bak vol ellende vanaf de bevrijding over de kinderen van “foute“ ouders is uitgestort.' Ze noemt de arrestatie van de ouders, het pesten op school zonder dat leerkrachten ingrepen, het zwijgen en de last van het familiegeheim, de huwelijken die stuk liepen, een onveilige omgeving om als kind in op te groeien. Bleich stelt dat uit de 1200 pagina's van het Verhalenarchief die Van der Heijden voor zijn boek gebruikte een schrijnend beeld tevoorschijn komt. Van de psychische problemen noemt ze met name de angst (om gemeden of gepest te worden, voor ontdekking van het geheim), woede over de slechte behandeling van hun ouders in de eerste maanden van de internering en vooral schaamte.

Anet Bleich

Zij stelt: 'Het welsprekende betoog voor erkenning van de pijn van zijn lotgenoten (hij komt zelf ook uit een 'fout' gezin) is volkomen op zijn plaats. Er is maar één punt waarop het moeilijk, misschien onmogelijk is de 'kinderen van...!' te steunen en dat betreft de oplossing van het loyaliteitsconflict waarmee zij worstelen. Ze citeert Tanja: 'Toen ik wat meer wist over wat collaboratie had ingehouden, kwam daar de vraag bij of ik eigenlijk wel houden mocht van mensen die zo'n foute politieke keuze gemaakt hadden. Ik voelde me schuldig aan hun steun aan de Duitse bezetters en hun keuze voor een ideologie die miljoenen mensen het leven gekost had. Ik schaamde me voor mijn ouders.' Bleich begrijpt dat kinderen van hun ouders houden en daar het volste recht toe hebben, omdat ze niet schuldig zijn aan hun keuzes of daden en ook daar ook niet op aangesproken mogen worden. Maar ze stelt dat het lastig wordt als zij om het loyaliteitsconflict op te lossen het gedrag van de ouders gaan goed praten. Zij merkt op dat Chris van der Heijden voor dit probleem oog heeft gehad, maar toch aan het eind van het boek over de schreef gaat als hij de positie van zijn schoonvader, een Spanjaard die aan het Oostfront streed, vergelijkt met die van zijn eigen vader die als Nederlander daar vocht. In Spanje wordt de schoonvader, die spijt had van zijn vroegere keuze, alom gewaardeerd – Bleich vraagt zich af of Chris een dergelijke waardering ook voor zijn vader wil [en dan in het oplossen van zijn loyaliteitsconflict een stap te ver gaat GSB].

GSB

Vanuit het bestuur

Herkenning en herdenking

Het Comité 4 en 5 mei heeft de afgelopen maanden met verschillende groepen uit de samenleving z.g. verkenningsgesprekken gevoerd over hoe de nationale Herdenking er in de komende jaren moet gaan uitzien. In aansluiting daarop heeft het bestuur van Herkenning ook een brief gestuurd. Leidend bij ons verzoek is geweest de enquête die we twee jaar geleden onder de donateurs hebben gehouden over Herdenken. U kunt de brief lezen op ons forum onder het hoofdstuk Algemene discussie.

Overleg met het Nationaal Archief over het verbod om kopieën te laten maken van documenten in de dossiers van het CABR

Naar aanleiding van een aantal vragen hierover van mensen – zowel donateurs als anderen – heeft het bestuur eind februari een brief gestuurd aan de Rijksarchivaris. Die brief kunt u lezen op ons forum onder het hoofdstuk: “algemene discussie”, titel “uitspraak rechtbank 's-Gravenhage inzake kopieën niet openbare archiefstukken”. Hier zijn alle bestuursmededelingen te lezen. Half april is daarop een antwoord gekomen waarin een opening wordt geboden om iets aan dit probleem te doen. Dit antwoord kunt u eveneens lezen op ons forum. Een delegatie van het bestuur zal binnenkort een gesprek hierover hebben met het Nationaal Archief. Wij houden u op de hoogte.

Donateurs

Helaas hebben we geen reacties gekregen op ons verzoek of er behoefte is aan meer gezelligheid op de **donateursdag**. We bekijken nog hoe we het dit jaar gaan doen.

Er melden zich nog steeds nieuwe donateurs, vaak naar aanleiding van verzoeken om een gesprek of een hulpvraag. Herkenning heeft er de laatste maanden 11 donateurs bijgekregen!

Kinderen van foute ouders in de schijnwerper

Op 10 april was de presentatie van het boek over de verhalen van Kinderen van Foute ouders. Historicus Chris van der Heijden schreef dit boek op verzoek van Herkenning. Hij heeft de verhalen die op het Verhalenarchief [het voormalige Open Archief] staan geanalyseerd en er een goed leesbaar en helder overzicht van gegeven.

De bijeenkomst was goed bezocht, ook door mensen die niet aan Herkenning zijn gelieerd, maar wel hun verhaal hebben opgeschreven. Elders in dit Bulletin leest u een verslag van deze middag.

Op 21 mei is als laatste in de reeks van het NIOD project, het boek van Bram Enning verschenen: Spreken over fout. Over de zoektocht van kinderen van 'foute' ouders naar erkenning. De presentatie van dit boek vond plaats in het Verzetsmuseum in Amsterdam. Uw voorzitter was uitgenodigd om in debat te gaan met Enning; in een volgend Bulletin wordt aandacht besteed aan dit debat en het boek.

Gespreksgroep voor donateurs

De eerste groep, die al ruim 2 jaar draait gaat naar zijn afsluiting toe. Er is veel gebeurd en de deelnemers hebben veel met elkaar meegemaakt. De leereffecten zijn groot, mensen hebben kunnen leren hoe ze kunnen omgaan met het feit dat je ouders of grootouders een keuze maakten die hun leven zo enorm heeft beïnvloed. Deze gespreksmiddagen blijken steeds weer een veilige plek om met een, vaak tot dan verzwegen, verhaal te kunnen komen.

Vooralsnog wordt er geen nieuwe groep gestart. Wel zijn er contacten met nieuwe donateurs, veelal na de oorlog geboren, waar persoonlijke gesprekken mee worden gevoerd. Later kan daar zo nodig een nieuwe gespreksgroep uit voortkomen.

Zou ook u graag een persoonlijk contact hebben of heeft anderszins vragen, belt u dan gerust de hulp telefoon 06-33057003.

Nieuws over de website en het forum

Uit de statistieken blijkt dat de website zeer veel bekeken wordt. Lotgenoten melden zich ook vaak aan als nieuwe donateurs. Het feit dat mensen direct via IDEAL veilig kunnen betalen, vergemakkelijkt de aanmelding en het anoniem doneren.

De website, het forum en andere media zoals de Herkenning Facebook pagina worden door ons actueel en overzichtelijk gehouden. Heeft u interessante berichten, aanvullingen of suggesties: laat het ons weten via secretariaat@werkgroepherkenning.nl dan kunnen wij die plaatsen. Ook regionaal nieuws is zeer welkom.

NB. Als u op de hoogte wilt blijven van alles wat het bestuur doet, meld u dan aan bij ons forum.

Dringend verzoek: als u wilt dat Herkenning doorgaat, meldt u dan aan als vrijwilliger.

In het vorige Bulletin hebben we een oproep gedaan aan onze 'jongere' donateurs om het Bestuur te versterken. Wij zijn op zoek naar donateurs die zich willen inspannen om Herkenning goed herkenbaar te houden.

Vrijwilligers zijn van harte welkom voor de volgende taken:

- het bijwerken en aanpassen van teksten, berichten plaatsen, nieuwsonderzoek, etc. van de website, het forum en Facebook
- het mee helpen zoeken naar personen of de achtergrond van mensen. Wij krijgen vaak verzoeken op dit gebied en willen een team in het leven roepen dat deze verzoeken zou kunnen behandelen.

Graag ontvangen wij uw suggesties en vragen, deze kunt u sturen aan secretariaat@werkgroepherkenning.nl of bel met 0640574779.

Nogmaals: uw donatie en de kosten voor het Bulletin

Als u uw donatie op het bescheiden niveau van € 20,- wilt houden, dan kan dat als wij u voortaan het Bulletin en andere interessante berichten via de mail kunnen toesturen.

Aangezien de portokosten hoog zijn, zijn wij genooddaakt om aan iedereen die het Bulletin per post wil blijven ontvangen,

minimaal € 25,- te vragen.

U heeft dus de volgende keus:

Alleen Bulletin per post

minimaal € 25,-

Bulletin per post en daarnaast berichten per email minimaal € 25,-

Alleen Bulletin per email

minimaal € 20,-

Bulletin en berichten per email

minimaal € 20,-

U hoeft alleen een mail met uw wens naar secretariaat@werkgroepherkenning.nl te sturen en wij zorgen dat het in orde komt.

Rectificatie

In het vorige Bulletin staan twee fouten in het stukje over het overlijden van Mieke de Groot. Er stond begrafenissen en dat moest zijn crematie. En er werd vermeld dat Tanja van der Woud namens Herkenning had gesproken, maar zij heeft alleen op eigen titel als Herkenning collega van Mieke het woord gevoerd. Verontschuldiging hiervoor.

Wij wensen u een zonnige en ontspannen zomer toe!

Met hartelijke groet, het bestuur

Een KMA officier aan het Oostfront door Henk Eefting

Henk Eefting

Een officier van het Nederlandse leger die bij de Waffen-SS gaat en aan het Oostfront vecht: wat is dat voor een man? In ieder geval iemand die zijn eigen motivatie en belangen voor alles liet gaan.

Henk Eefting beschrijft het leven van Gerhard Stroink aan de hand van diens twee publicaties: , 'Het dagboek van een ordonnansofficier' en 'Mussert zoals ik hem gekend heb'. Ook heeft Eefting gesprekken met Stroink (overleden in 2009) en twee van zijn zoons gevoerd.

Stroink was een echte militair, hij vond het Nederlandse leger voor de oorlog maar een slappe club en voelde zich al jong aangetrokken tot de NSB. Na de capitulatie van Nederland in 1940 werd hij lid van de WA en ging vervolgens bij de Waffen-SS. Hij kreeg militaire training in Duitsland en werd tot twee maal toe naar het Oostfront gestuurd. Eefting beschrijft uitgebreid hoe Stroink de gevechten en ontberingen daar heeft ervaren. Stroink is altijd achter zijn keuze blijven staan en uit zijn dossier in het CABR, door Eefting bekeken, blijkt dat hij geen andere vergrijpen dan in dienst treden bij de vijand en lidmaatschap van de NSB heeft gepleegd. Hij werd na de oorlog in eerste instantie ter dood veroordeeld, dit is echter omgezet in 20 jaar gevangenisstraf en in 1953 kreeg hij gratie. Na het uitzitten van zijn straf ging hij in zaken en werd een succesvol zakenman. Maar de gevolgen voor zijn gezin waren enorm. Een van de zoons beschrijft het als volgt: "Fout zijn in de oorlog is een 'kiss of death', kinderen horen te lijden voor vaders gedrag". De kinderen hebben niet alleen geleden onder de gevolgen van de foute politieke keuze van Gerhard, maar ook onder diens gedrag als vader. Eefting spreekt van een disfunctioneel gezin, waarin de kinderen moesten zien te overleven. Zoon Rudy is een succesvol zakenman geworden, tot de de kredietcrisis ook hem raakte. Hij wil wel graag iets voor de samenleving doen en samen met een andere broer zocht hij de

publiciteit. Bij Pauw en Witteman vertelden zij een paar jaar geleden het verhaal van hun vader en de gevolgen die dit voor het gezin heeft gehad. Rudy zegt ook dat hij minder last heeft gehad dan zijn andere broers, maar daar gaat Eefting verder niet op in.

Hij eindigt met de constatering dat, ondanks de kritiek van hun zonen, de vader er wel voor heeft gezorgd dat zij hoogopgeleid zijn. Voor Eefting is Gerhard Stroink een man met ruggengraat.

Dat lijkt mij te veel eer voor iemand die zijn eigen ideologie voor alles laat prevaleren en als vader mislukt is.

CHB

GERARD AALDERS: NIETS WAS WAT HET LEEK

Uitg. Boom

Gerard Aalders

In het NIW (Nieuw Israëlitisch Weekblad) van 16 mei jl. besprak René Zwaap dit boek over het leven van prins Bernhard. Hij merkt meteen aan het begin op, dat je eerste merkwaardige reflex is, dat het niet fair is om zoveel schandalen te boek te stellen

als de persoon in kwestie al overleden is en geen weerwoord kan geven. Die reflex is uiteraard onzinnig, omdat het in de geschiedschrijving vrijwel altijd gaat om personen die in het verleden hebben geleefd!

Zwaap schrijft: 'ook toen Bernhard nog helemaal alive and kicking was en zijn old boys network dag en nacht klaarstond om het Nederlandse volk te behoeden voor onwelgevallige publicaties weerstond Aalders diens toorn'. Samen met Coen Hilbrink onthulde hij in 'De Zaak Sanders' (1996) dat Bernhard lid geweest was van de NSDAP. Zwaap schrijft: 'Het leverde hem de eeuwige wrok op van de prins, die ondanks harde bewijzen bij hoog en bij laag bleef ontkennen ooit lid te zijn geweest van de nazipartij. Bij het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (RIOD, tegenwoordig NIOD geheten) trok Bernhard aan alle touwtjes om medewerker Aalders een toontje lager te doen zingen. Zelfs premier Kok werd

gemobiliseerd. Het effect was dat Aalders zich toen pas echt in Bernhards leven begon vast te bijten.

'Zwaap verbaast zich over de slaafse wijze waarop de Nederlandse overheid zich door de prins heeft laten gebruiken 'als collectebureau voor diens nooit opdrogende honger naar meer geld.' Een diplomaat beschreef hem als 'een zwaar bedorven kind dat zijn zin wil doordrijven en hierin dikwijls slaagt dankzij een natuurlijke charme en een grote slimheid'. Hij wist een miljoen Duitse Marken aan compensatie te ontvangen uit het Duitse Weidergutmachungsfonds, dat bedoeld was voor slachtoffers van de nazi's, 'niet voor oud-nazi's als de prins'.

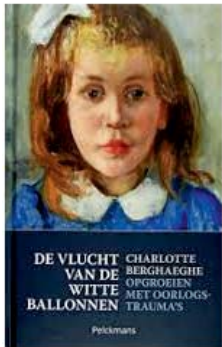
Over het naziverleden van de prins schrijft Aalders, net als Annejet van der Zijl in haar biografie over Bernhard, tamelijk mild. Zwaap stelt daar de memories van Philipp von Boeselager tegenover, een Duitse aristocraat die tegen Hitler was, die schreef hoe het vroege toetreden tot de NSDAP van Bernhard en zijn broer Aschwin in adellijke kringen als zeer shockerend werd ervaren: de adel had een voorbeeldfunctie.

Tegenover zijn biograaf Alden Hatch deed Bernhard het voorkomen dat zijn lidmaatschap niet veel had voorgesteld, hij zou nooit aan de Jodenvervolgving hebben deelgenomen, slechts hier en daar wacht gelopen hebben. Heinrich Brüning echter, de Duitse ex-kanselier die voor de nazi's moest vluchten suggereerde in een brief dat Bernhard in 1934 persoonlijk betrokken was geweest bij de moord op de SA-leden in de Nacht van de Lange Messen en dat hij deel uitgemaakt had van de ploeg SS'ers die hem in zijn gevangenschap hadden bewaakt. Het laatste woord over het leven van prins Bernhard lijkt nog niet gezegd, aldus Zwaap.

GSB

CHARLOTTE BERGHAEGHE: DE VLUCHT VAN DE WITTE BALLONNEN,
Uit. Pelckmans, ISBN 978 90 289 7405 0 NUR 694,770

In dit boek vertelt Charlotte over haar familiegeschiedenis, die getekend is door zowel de Eerste als de Tweede Wereldoorlog. Ze plaatst de familieverhalen in het kader van de 'grote' geschiedenis en laat zien hoe de onverwerkte ervaringen hun familielevens beïnvloedden.

Ludo Abicht zegt in zijn voorwoord over de slachtoffers van de naoorlogse repressie – waaronder Charlottes vader – dat ze 'hardnekkig en verbitterd zwegen, maar juist daardoor wellicht luider en scherper praatten dan ze beseften of wilden. Over een dergelijke oorverdovende en daardoor destructieve stilte gaat dit boek. Over een generatie die op geen enkele manier verantwoordelijk was voor wat er vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog gebeurd was, maar er onvermijdelijk en traumatisch door getroffen werd.[..] Zou het niet ontzettend nuttig en heilzaam zijn als morgen kinderen in heel Vlaanderen zowel het dagboek van Anne Frank als dit verhaal over de littekens van de repressie zouden lezen en in alle openheid in de klas bespreken?'

Voor de buitenwacht was Charlottes vader 'een genereuze en trouwe vriend, een erudiete en begeesterde gids', zo beschrijft de auteur hem. 'Voor wie onder hetzelfde dak woonden, mijn moeder, mijn zus en ikzelf was hij echter een harde, norske man met wie het moeilijk samenleven was. Pappa was zwaar getraumatiseerd geweest door de naoorlogse repressie, maar hij sprak daar niet over. Zijn opgekropte verbittering reageerde hij af op zijn vrouw, zijn twee dochters en later ook op zijn kleinkinderen'. Na zijn overlijden vond ze documenten, geordend en geklasseerd, met behulp waarvan ze zijn levensverhaal en dat van haar moeder kon reconstrueren. Daardoor kon ze begrijpen hoe zwijgen trauma's doet overgaan naar de volgende generatie(s); het hielp haar om afstand te nemen en met mildere ogen naar het verleden te kijken.

Charlottes grootvader van moederskant was vlak na het begin van de Eerste Wereldoorlog als

soldaat omgekomen, heel lang was zijn graf zelfs onbekend. Zijn jonge vrouw bleef met drie kleine kinderen achter. De eerste tijd moest ze zich staande zien te houden te midden van sterke depressieve gevoelens, maar ze wist de crisis te boven te komen en bleek een heel sterke vrouw te zijn, die later ook een steun kon zijn voor haar oudste dochter Louise, Charlottes moeder. Deze had als oudste kind haar moeders verdriet aangevoeld en meegedragen, maar was zo niet toegekomen aan haar eigen kinderverdriet om een vader die niet meer thuis kwam. Rond haar hing altijd een sfeer van melancholie, soms meer, soms minder.

De vader van Charlotte had gestudeerd en had een goede baan, die hij in de crisistijd echter kwijtraakte. Hij kreeg werk bij het VNV, het Vlaamsch Nationaal Verbond dat in 1933 was opgericht. Het was een rechts-radical beweging, die de emancipatie van Vlaanderen voorstond. Nog vlak voor de oorlog verklaarde de leider dat het verbond zich tegen de Duitsers zou verzetten, maar toen België eenmaal bezet was, schoof de organisatie steeds verder op naar collaboratie. In september 1944 werd België bevrijd en de 'zwarten' werden opgepakt. Hoewel Charlottes vader zich in 1943 had afgewend van de partij omdat hij zich niet meer kon verenigen met de richting die de leiding insloeg, werd hij door de buitenwacht toch als collaborateur gezien. In het interneringskamp heerste een zeer streng regime. De geïnterneerden werden vernederd en beschimpt. Er hebben ook geweldplegingen plaatsgevonden, die Charlotte in het boek niet durfde of kon beschrijven omdat ze er nog steeds heel hevig door geëmotioneerd raakt. Haar vader was er getuige van hoe een maat door een bewaker vermoord werd. Het huis van zijn vader werd geplunderd, hoewel deze het totaal oneens was geweest met de politieke keuze van zijn zoon.

De repressie varieerde per dorp of streek, in de bestuurlijke chaos na het einde van de oorlog konden burgers hun gram halen, en vaak op ontoelaatbare wijze. In een met name genoemd dorp verbood de burgemeester bij voorbaat elke plundering en de burgers hebben zich daar ook koest gehouden. Maar elders kregen ze de vrije teugel. Grootvader gaf de autoriteiten een lijst van meubels en voorwerpen die uit zijn huis waren onvreemd, en ook een lijstje met namen van degenen die zich aan het vernielen en plunderen hadden schuldig gemaakt. Een verzoek om schadevergoeding en vervolging van de daders werd afgewezen. Toen zijn zoon na

zijn dood de zaak opnieuw aankaartte werd hem te kennen gegeven dat hij, omdat zijn burgerrechten hem ontnomen waren, geen aanklacht kon indienen. Dat je dit als onrecht voelt, valt te begrijpen! Toch zijn er collaborateurs die een zelfde hard lot trof en die wel in staat waren de negatieve ervaringen onder woorden te brengen en te verwerken. Maar vaak kregen ze op een of andere manier een steuntje in de rug, wat het verwerken ten goede kwam.

Duidelijk is, dat vader hoe langer hoe meer zijn gram losliet op zijn vrouw en kinderen. Zijn vrouw verdedigde aanvankelijk de kinderen nog wel, maar kon niet tegen hem op. Zolang de meisjes nog thuis waren, viel er nog wel met elkaar te leven, ondanks de spanningen en de onverwachte driftbuien van vader. Daar waren de prachtige kerstfeesten en de heerlijke gezinsvakanties in de zomer. Maar toen de meisjes ouder werden en meer en meer een eigen weg wilden gaan, werd vaders hand in huis nog strakker. De jongste plooide, de oudste rebelleerde. Toen ze toch uiteindelijk eigen gezinnetjes stichtten, kon hun moeder zich niet meer handhaven tegenover haar man en maakte een eind aan haar leven: zo nam ze tenslotte in haar laatste daad haar autonomie terug. Toen zijn vrouw nog leefde had Charlottes vader nog wel aandacht voor zijn kleinkinderen, maar de later geboren interesseerden hem niet. Zijn tweede vrouw wakkerde zijn kritiek op zijn dochters en hun gezinnen bovendien nog aan. Zo zag Charlotte geen andere weg meer dan een hoge muur tussen hem en zijn tweede vrouw en haar met haar gezin op te trekken, om haar kinderen tegen de negativiteit die van haar vader uitging te beschermen.

Charlotte is psychologe geworden, een voor de hand liggende keuze. In haar studie en in haar werk heeft ze geleerd hoe trauma's worden overgedragen als ze niet bespreekbaar zijn en niet verwerkt worden. Ze bespreekt de theorieën en methoden van enkele psychologen die zich met trauma's hebben beziggehouden, waarna ze het verhaal zonder onderbreking gewoon voortzet. Een aparte paragraaf waarin deze visies besproken zouden worden was handiger geweest, denk ik.

De uitgever heeft er een mooi boek van gemaakt: harde cover, het geschilderde portret van Charlotte op de voorkant – waarover nog een mooi verhaal in het boek voorkomt. De inhoud

van het boek is boeiend en verdient zeker een grotere bekendheid. Jammer is dat de structuur van het boek te wensen overlaat. Er staan ook teveel herhalingen in. Dat haar vader uit angst opnieuw gearresteerd te worden na zijn aanvankelijke vrijlating enkele maanden per fiets Vlaanderen rond rijdt, komt twee keer vrij uitgebreid aan bod. En na weer een keer de constatering dat vader niet over de vernedering door de repressie is heen gekomen en dat heeft afgereageerd op zijn gezin, denk je onwillekeurig: nu weet ik het wel. Dat is heel jammer, want er staan heel mooie stukken in het boek. De schrijfster is op haar best in haar sfeertekeningen: de tuin van haar grootvader, de geborgenheid in het huis van haar andere grootmoeder.

Opvallend zijn de verschillen met de Nederlandse situatie: bendes die vlak na de bevrijding huizen van collaborateurs overvallen, vonnissen die – expres - in het Frans gesteld zijn, het vervallen van alle burgerrechten voor de collaborateurs. De contacten die tussen dezen zijn blijven bestaan – zoals blijkt uit hun aanwezigheid bij vaders tweede huwelijk. In Nederland kwam dat in beperkte mate voor. Contacten tussen de kinderen van de collaborateurs en zelfhulp voor hen ontbreekt in België. Indertijd zei Frans Jos Verdoodt, zelf een kind...mij, dat Belgen er weinig voor voelen om zo'n grote verantwoordelijkheid voor elkaar te nemen. Ze zijn minder geneigd dit soort organisaties op te richten.

GSB

Zoektocht naar meisje dat door mijn vader naar het Noorderhuis in Hoogeveen gebracht is door mijn vader in 1945

Ik ben in verband met publicatie van dit verhaal op zoek naar dit meisje. Zij was een jaar of 10 en verbleef met haar opgepakte ouders in een schoolgebouw te Heerenveen. Zij waren afkomstig uit Den Haag. Zij kon niet bij hen blijven en is door mijn vader achterop de fiets weg gebracht naar het Noorderhuis in het Spaarbankbos even buiten Hoogeveen. Mijn vader, inmiddels 97 jaar en voor zijn leeftijd uitermate vitaal zou haar graag nog eens ontmoeten...Indertijd kon hij haar niet uitleggen waarom zij niet bij haar ouders kon blijven en dat vond hij heel erg. Hij was zelf een jonge vader indertijd. Reacties graag naar: hilda.fernhout@hotmail.com

CULTUUR ALS MACHT

In het tijdschrift Kijk, nummer 4 van 2014, stond een vraaggesprek van Maarten Muns met emeritus hoogleraar Frits Boterman over zijn boek 'Cultuur als macht. Cultuurgeschiedenis van Duitsland 1800-heden'. (Arbeiderspers, 2013)

Tijdens zijn studie maakte Boterman kennis met de conservatieve Duitse denkwereld tijdens de Weimarrepubliek (1918-1933). De teksten die in die tijd geschreven werden fascineerden hem, riepen bij hem de vraag op of de heel specifieke manier van Duits denken, met de bijbehorende politieke consequenties, wellicht voorlopers of wegbereders waren geweest voor het

nationaal-socialisme.

Veel historici hebben zich afgevraagd hoe het mogelijk was dat het cultureel hoog-staande Duitse volk van slimme, hoogopgeleide burgers ineens massaal achter een man als Hitler aan gelopen is. Boterman is gaandeweg zijn studies gaan ontdekken dat het juist de Duitse cultuur geweest is die een belangrijke rol gespeeld heeft bij de opkomst van Hitler.

De nationaalsocialisten zetten zich af tegen de Weimarrepubliek, want democratie en Duitsland hoorden niet bij elkaar, vonden zij. Maar het keizerrijk met zijn geconcentreerde macht in de top alleen voldeed ook niet meer. Zo ontstond het idee de oude wereld met de grond gelijk te maken en daarop een geheel nieuwe wereld te bouwen. De gedachte dat je eerst alles moet vernietigen als je iets wil veranderen zie je ook bij Nietzsche en Marx. Typisch nationaal-socialistisch was de gedachte dat Duitsland bevrijd moest worden van de Joden, omdat die volgens hen niet cultuurscheppend, maar cultuurvernietigend waren.

Boterman gaat tot 1800 terug om te laten zien hoe er een situatie ontstond die kon uitlopen in het Derde Rijk. Vanaf die tijd ontstond er een grote groep intellectuelen, die echter geen politieke macht had, omdat die immers in handen

van de adel was. Na de tochten van Napoleon moest de intellectuele Duitse elite niet veel hebben van Franse ideeën, zoals vertegenwoordigd in o.a. de Verlichting. Hun antwoord werd de Romantiek: niet denken en analyseren leren je de werkelijkheid kennen, maar gevoel en beleving. Door het ontbreken van politieke invloed vluchtten de intellectuelen, volgens Boterman, in de cultuur. Daarbij ontwikkelden ze een 'Tatidealismus': het idee dat datgene wat je in je hoofd hebt, direct in daden moet worden omgezet.

Boterman is er nog niet helemaal uit of de aanval op het christendom door o.a. Nietzsche met zijn 'God is dood', eraan bijgedragen heeft dat men zijn behoefte aan spiritualiteit zocht te bevredigen in cultuur: schilderijen, muziek, literatuur. Er leefde bij de intellectuele elite het besef dat de ratio het diepere geheel van het leven kapotmaakt, dat het de wereld 'onttovert'. Daarom uitte zij sterke kritiek op de modernisering van de samenleving.

Democratie kan als saai en onromantisch overkomen. Hitler bedreef politieke romantiek, maakte zijn Derde Rijk tot een laat-romantisch *Gesamtkunstwerk*, zo stelt Boterman. Hij vond veel medewerkers, bijv. Himmler die in 1943 zei: 'We moeten dit eerst doen (de Joden-vervolging), maar laten we het fatsoenlijk doen. Daarna breekt de harmonieuze samenleving aan waar we diep in ons hart naar verlangen.'

Dat intellectuelen en kunstenaars geen afstand namen van Hitlers ideeën bevreemdtd ons nog steeds. Boterman is echter van mening dat een groot deel van de kunstenaars zich met Hitlers ideeën verwant voelde en juist niet kritisch was omdat ze rationaliteit niet hoog had staan. Alfred Rosenberg schreef al in 1928: 'Willen we de Duitse cultuur redden, dan moeten we af van het communisme, van Bauhaus (een kunststroming) en van allerlei andere moderne verschijnselen. En we moeten zorgen dat we de Joden uit de Duitse cultuur gooien.'

Boterman voert aan dat geen enkele dictatuur zoveel geld uitgegeven heeft aan kunst en cultuur als die van de Nazi's. Daarmee bouwden ze voort op wat aanwezig was; kunstenaars deden ook graag actief mee, zeker in de jaren van de economische crisis. Te laat merkten ze dat ze voor de kar van een totalitaire ideologie gespannen waren. De medewerking was

aanlokkelijk geweest, men had er bij willen zijn en niet willen afvallen. Daarna bleef niet veel meer over dan het sussen van het geweten en medewerking blijven verlenen aan het kwaad.

Maar niet iedereen deed mee! Boterman wil nu gaan onderzoeken waarom mensen als bijvoorbeeld Klaus Mann Duitsland verlieten omdat ze wél kritisch naar het nationaal-socialisme keken. Waar verzetten zij zich tegen, waarom zagen zij de kern van de ideologie wel en anderen niet en hoe beleefden ze hun zelfgekozen ballingschap? Mann is dan een interessante auteur, omdat hij, waarschijnlijk mede door zijn drugsverslaving, voor suïcide koos.

GSB

ZONDER DE EERSTE, GEEN TWEDE WERELDOORLOG

In het Historisch Nieuwsblad nr.3 van dit jaar stond een boekbespreking door Willem Melching van het boek dat Herfried Münkler over WOI geschreven heeft: 'Der grosse Krieg. Die Welt 1914-1918'.

Melching stelt dat Münkler een interessant, maar ook 'provocatief' tegenargument in zijn boek heeft uitgewerkt ten aanzien van wat jarenlang een consensus was onder historici: dat Duitsland terecht de schuld van WOI gekregen heeft en dit vanwege de 'blanco cheque' die het aan Oostenrijk-Hongarije gaf in de voorzomer van 1914. Die blanco cheque wordt altijd geïnterpreteerd als een provocatie, nl. Duitsland zou reageren als Rusland in actie zou komen door Servië te steunen. Münkler ziet in de Duitse geste echter juist een poging om een oorlog te voorkomen, nl. het zelfvertrouwen van Oostenrijk zo te versterken dat een adequate reactie ten opzichte van Servië mogelijk werd en escalatie van geweld zou kunnen worden voorkomen. Oostenrijk heeft de kansen die er lagen verknoeid, het resultaat is bekend. Veel historici zien echter ook structurele argumenten waardoor Duitsland terecht de schuld heeft gekregen.

Münkler beziet de kwestie opnieuw en kan, door de afstand in tijd, wat genuanceerder en zonder schuldgevoelens over het Derde Rijk naar WOI kijken. Als belangrijk argument brengt Münkler naar voren dat Duitsland zich heel terecht omsingeld voelde door grootmachten, met name door het militair bondgenootschap tussen

Frankrijk en Rusland, waar zelfs Groot-Brittannië ernstig rekening mee moest houden. Münkler verwijt de andere grootmachten dat ze 'willens en wetens' Duitsland probeerden te isoleren. Maar Duitsland zelf was ook niet in staat om samenwerking met Frankrijk en Groot-Brittannië te zoeken. Niemand was bereid om over de eigen schaduw heen te springen. In deze zin zijn allen schuldig aan de oorlog.'

Alle landen namen na de moord op de kroonprins in juli 1914 grote risico's. Münkler stelt dat de Fransen bang waren voor marginalisering, dat de Russen bang waren voor prestigeverlies na de nederlaag tegen Japan in 1905, dat Groot-Brittannië in de greep van een ondergangsstemming was en dat Duitsland leed onder zijn *Einkreisungsobsession*.'

Münkler, die politicoloog is, trekt lessen uit 1914-1918.

- Economisch machtige landen moet men ook op politiek terrein serieus nemen.
- Het hebben van een goed crisismanagement, waarin goede informatie en goede communicatie basisvoorwaarden zijn, is zeer belangrijk.
- Hij tipt ook aan, dat het belangrijk is dat er een politieke macht bestaat met een zekere hegemonie. In 1914 ontbrak die, de VS koesterden nog hun isolement, Groot-Brittannië kon een leidende rol niet meer aan. Ook als je de VS van nú arrogant vindt, is wel duidelijk dat de Amerikaanse hegemonie een internationale stabiliteit creëert vandaag de dag, stabiliteit die in 1914 afwezig was.
- En last but not least: begin niet aan een oorlog als je niet weet wat je er eigenlijk mee beoogt en zonder te overwegen of het doel wel haalbaar is.

Als Duitsland bij de vredesbesprekingen na WOI niet als enige de schuld gekregen zou hebben, met o.a. hoge herstelbetalingen als straf, had er veel minder aanleiding geweest een tweede wereldoorlog te beginnen. Over veel dingen zijn historici het met elkaar oneens, maar ze delen de visie dat de eerste, de tweede wereldoorlog heeft doen ontstaan. Zonder die eerste was er geen tweede geweest: bij een meer rechtvaardige en realistische schuld-toewijzing hadden rancuneuze krachten minder vrij spel gekregen. Dat kan ons nóg een les leren: overwinnaars, kijk ook eens naar je eigen rol en zie niet minachtend neer op degenen die je overwonnen hebt.

GSB

FRIDA DEN HOLLANDER: EEN VERHAAL DAT VERTELD MOET WORDEN

Uitg. Brave New Books, te bestellen via: www.bravenewbooks.nl/books/17152, prijs 29,50 euro

De schrijfster vertelt aan het begin van haar verhaal dat ze haar herinneringen opgeschreven heeft op verzoek van haar dochter. Deze is als psychologe werkzaam bij ouderen, waarvan ze vaak de verzuchting hoort dat zij hun ouders nog vragen hadden willen stellen, maar dat ze door hun overlijden er de gelegenheid niet meer voor hebben gehad. Een goede reden voor Frida om, nu het nog kan, haar verhaal op te schrijven. Het is een familiegeschiedenis die uitgebreid vertelt over de families van haar vader en haar moeder en over het gezin waarin Frida is opgegroeid. De vertelling wordt afgewisseld met foto's, met scans van documenten en krantenknipsels die het verhaal illustreren en verlevendigen. Ze geven de geschiedenis een meerwaarde.

De schrijfster schrijft het verhaal alsof een kind het vertelt. Wat ze niet uit eigen herinnering weet, is cursief gedrukt en bespiegelingen achteraf zijn vet gedrukt. Dat geeft het verhaal structuur.

Het is voor mij toch vooral een familiegeschiedenis met veel informatie over de familie, maar ook over het dagelijks leven in de veertiger, vijftiger en zestiger jaren. Daar doorheen geweven zijn de politieke keuze van haar ouders en de gevolgen ervan. Voor de lezers die vooral in dit aspect geïnteresseerd is, is het verhaal wellicht een beetje omslachtig.

Frieda den Hollander

Het verhaal begint in Zeeland, in Zierikzee waar Frida's ouders zich na hun huwelijk vestigen. Ze hebben elkaar bij het Leger des Heils leren kennen, wat bij de familie van vader niet erg goed viel omdat die bij de Christelijk Gereformeerde Kerk hoorde. Moeder kwam uit Rotterdam en had "stadse" manieren: ze deed bijvoorbeeld aan sport en liep hard in een kort

broekje en dat deed men als getrouwde vrouw in Zeeland niet! Moeder was leidster bij de padvindstersgroep van het Leger des Heils en bleef later leidster bij de Jeugdstorm, die ze nog lange tijd "padvinderij" noemde. Naïef?, vraagt de schrijfster zich af. Duidelijk is dat haar moeder veel op had met kinderen en hun sportieve ontspanning niet wilde ontzeggen, ook toen de padvinderij door de Duitsers tijdens de oorlog verboden was. Bij de Jeugdstorm deed ze dezelfde dingen als voorheen, zonder goed te beseffen dat ze in ander vaarwater terecht gekomen was. Ze had veel voor kinderen over, ging voor zes weken met een groep naar Oldebroek en nam dochtertje Frida mee. Door het uitbreken van difterie werd het verblijf daar met weken verlengd, en ook moeder en dochter liepen gevaar besmet te worden. Frida werd naar haar grootouders gebracht, moeder ging terug naar het kamp.

De grote droom van vader was een eigen boerderij te krijgen. Door malversaties van familieleden die hij vertrouwd had, ging zijn eerste spaargeld verloren. In de oorlog koos hij voor de NSB omdat hij hoopte naar Oekraïne te kunnen gaan om daar een boerderij op te zetten. Dat ging niet door en toen is hij "politieagent" geworden bij de Landwacht. Daar kon hij goed verdienen. Hij had contacten met Mussert die zich er tegen hem over uit liet dat hij de Duitse koers niet goedkeurde, maar onmachtig was om zich ertegen te verzetten. Op korte termijn bracht zijn nieuwe baan het ongemak mee, dat hij in Utrecht gestationeerd was en zijn vrouw en dochtertje in Zeeland bleven.

Moeder was altijd al zelfstandig en werd dat door deze situatie nog meer. Zij vatte het plan op om te verhuizen naar een groter pand waar op de bovenverdieping een clubtehuis voor de Jeugdstorm gevestigd werd. Daardoor had Frida altijd oudere kinderen om zich heen, waar ze het heel goed mee kon vinden. Op de kleuterschool, met leeftijdgenootjes, kon ze niet aarden en van arremoede haalde moeder haar naar huis. Ook het kinderkoor werd geen succes. Frida en haar moeder waren op elkaar aangewezen en konden goed met elkaar overweg.

Vanuit Oldebroek vertrok moeder met de aan haar zorgen toevertrouwde jongeren naar een jeugdherberg in Emmen. Daar kreeg Frida voor het eerst besef van wat oorlog is, doordat de jongens schuil-kuilen moesten graven.

Na Dolle Dinsdag vertrok de groep naar Lüneburg. De Vati en Mutti van die jeugdherberg waren heel vriendelijk. Het is zeer waarschijnlijk dat op de zolder een Joods gezin verborgen zat met een meisje in Frida's leeftijd. De nieuwe jurk die ze steeds moest passen, heeft ze nooit aan gehad: die was voor het andere meisje. Toen er een geallieerd vliegtuig was neergestort, hadden de jongens staan juichen. Moeder had hen berispt, want die piloot had wellicht een vrouw en kinderen en die moesten nu een geliefd persoon missen. Frida was blij dat haar vader geen piloot was!

Moeder werd ziek, het klimaat was er de oorzaak van. De dokter adviseerde haar naar Nederland terug te keren. Ze verzette zich er lang tegen, omdat ze zich verantwoordelijk voelde voor de groep, maar toen een paar oudere jongens beloofden voor de groep te zorgen, ze waren er nu oud genoeg voor, en er bij haar op aandrongen dat ze weg zou gaan, heeft ze dat advies opgevolgd.

De reis terug naar Nederland was omslachtig en gevaarlijk. Ze belandden tenslotte in Ter Apel. Op 14 april, bevrijdingsdag, liep Frida met een Nederlands vlaggetje door het dorp, toen een auto langsreed waar haar moeder bovenop stond, samen met andere NSB-vrouwen. Frida werd op de auto getild, een bewaker brak haar vlaggenstokje en wilde het ding weggooien: "Daar heb jij niks meer aan", maar moeder stond erop dat haar kind het vlaggetje terug kreeg. Want ze vond dat de Nederlandse vlag nog steeds ook haar vlag was.

In de oorlog droeg Frida altijd een lappenpop bij zich die haar moeder gemaakt had. In het lijfje zaten belangrijke papieren en voorwerpen. Frida werd op het hart gedrukt dat ze die pop nooit kwijt mocht raken. Ze heeft moeders vertrouwen niet beschaamd en heeft zonder het te weten een "schat" met zich megedragen. Ze kon ook geheimpjes bewaren en verscheidene keren heeft ze dat ook moeten doen.

Vader was gestationeerd in het kamp Amersfoort, waar hij door de Duitsers gearresteerd moest bewaken. Soms moest hij een groepje vergezellen als ze overgeplaatst werden. Hij was intussen tot de slotsom gekomen, dat hij het met de bezetters niet eens was. Op een dag heeft hij een groep gevangenen tijdens hun reis vrij gelaten en is vervolgens zelf ondergedoken. Pas enige tijd na de bevrijding heeft hij zich gemeld – de mensen waar hij was ondergedoken waren

van mening dat hij niet bestraft zou worden. Maar dat gebeurde wel. Omdat hij eerder bij een incident met dodelijke afloop betrokken was geweest, werd tegen hem de doodstraf geëist. Die werd bij de uitspraak in levenslang omgezet, vrij spoedig teruggedraaid naar 9 jaar, en bij de amnestie ter gelegenheid van het ambtsjubileum van koningin Wilhelmina kwam hij vrij. In 1948!

Tijdens de internering van haar ouders woonde Frida bij haar oom Maarten en tante Jo, die haar hadden willen adopteren. Moeder was daar fel op tegen, waardoor de relaties in de familie onder spanning kwamen te staan. Toen moeder vrij kwam, gingen ze bij oma in Den Haag wonen. Daar werd ze lid van de padvinderij, ging op zwem- en pianoles, het ontbrak haar eigenlijk aan niets. Toen vader vrij kwam vond hij een baan bij de mijnen in Limburg, waar het gezin naar toe verhuisde. Het huwelijk van haar ouders had door de jarenlange scheiding erg geleden, maar aan scheiden viel in die dagen en in hun familiesfeer niet te denken.

Een nieuw leven opbouwen verliep met de nodige moeilijkheden, maar de ouders kregen een redelijke schadeloosstelling voor hun spullen (omdat Schouwen Duiveland in het kader van oorlogshandelingen onder water was gezet). De droom van vader, een eigen boerderij leek nog een keer verwezenlijkt te kunnen worden, maar weer ging de zaak niet door. Dat heeft zijn gezondheid ondermijnd.

Na verscheidene keren van school veranderd te zijn – gevolg van de oorlogssituatie en erna – met hiaten in de leerstof, behaalde Frida het MULO-diploma en deed daarna de kweekschool. Het verhaal eindigt als ze haar onderwijzeressen-diploma heeft behaald – en ze vanaf dat moment voor zichzelf verantwoordelijk wordt.

GSB

N.B. De redactie heeft inzage gehad in het boek van Enning en heeft kritiek op essentiële punten ervan.

Uitgebreid aandacht hiervoor in het september nummer.

Recensies uit krant/tijdschriften s.v.p. aan de redactie toesturen.

DICK FALKENA: DE KEERZIJDE

Uitg. Patrimonio Libero, Schagen

Dick Falkena

Dick is geboren in 1950: hoe zou hij hebben kunnen vermoeden dat bepaalde opmerkingen in zijn richting toen hij nog kind was, te maken hadden met de oorlog?

In 1973, op een sombere dag, ging hij met zijn partner een kast opruimen en kwam daar de ijzeren kist van zijn vader tegen. Met een oude schroevendraaier kreeg hij hem open. Onderin lag een krantenknipsel uit 1947 waaruit duidelijk werd dat zijn vader 'fout' was geweest tijdens de oorlog. Toen vielen de puzzelstukjes op hun plaats. Natuurlijk neem je je op zo'n moment voor om alles na te gaan pluizen, omdat je je het nauwelijks kunt voorstellen, dat het zo is geweest. Maar het leven gaat verder, er is altijd zoveel te doen, en het uitpluizen gaat pas gebeuren als je met pensioen bent. En de gegevens die de speurtocht naar de omstandigheden in de familie, in de streek waar de ouders woonden, en van dat tijdperk opleverden, worden bekeken en geanalyseerd. Daaruit is dit boek ontstaan. Een familie-geschiedenis, met foto's en stambomen; en als grote lijn de vraag naar het waarom van de politieke keuze van zijn vader en de gevolgen ervan. Dick heeft de dossiers van zijn ouders ingezien in het Nationaal Archief, heeft gesprekken gevoerd met familieleden, vroegere werknemers en kinderen van vroegere vrienden om een zo goed mogelijk antwoord op die vragen te krijgen. Ook heeft hij gebruik gemaakt van boeken die over de oorlogstijd in Noord-Holland en het Noorden van Nederland geschreven zijn.

Zijn vader kwam uit Pingjum, Friesland, vlak bij de Afsluitdijk. Wegens een lopende echtscheidingszaak vertrok hij in 1937 naar Den Helder waar hij met een vriendin een café ging runnen. Later werd hij weer aardappelhandelaar. Het leven van Dicks moeder was stormachtig verlopen voordat ze zijn vader ontmoette. Ze was

gescheiden en leefde met haar drie kinderen alleen, haar familie woonde wel in de buurt. Den Helder was een marineplaats en met de mogelijkheid van een oorlog werden de versterkingen gecontroleerd en verbeterd. In de crisistijd gaf dat het bedrijfsleven in Den Helder, heel paradoxaal, een zeer welkome stimulans. De door de familie als toch gezellige tijd ervaren laatste vooroorlogse jaren kwam tot een eind toen de Duitsers Nederland binnenvielen. Op 14 mei werd aan de troepen in Noord Holland het bevel overgebracht zich over te geven – tot dat moment had men zich staande weten te houden! Op 14 mei werd Den Helder voor de eerste keer gebombardeerd, veel inwoners verlieten de zwaarbeschadigde stad in de wetenschap: onze woonplaats is een begeerd object voor de bezetters, we zitten hier niet meer veilig. De plaats is ook verscheidene keren door de Geallieerden gebombardeerd, de eerste keer in de nacht van 24 op 25 mei. Toen er een verordening kwam dat de inwoners niet meer in de stad mochten, zochten ze elders een onderkomen. De familie van Dicks moeder ging op de fiets over de Afsluitdijk naar Friesland en reisde daarna door naar Groningen. Dicks vader en moeder keerden uiteindelijk weer terug naar Den Helder, maar nu de stad zo uitgedund was, was er geen droog brood voor de huisvader te verdienen. Toen stelde Geert van Os hem voor om zich met zijn vrachtwagentje bij de Duitsers te melden voor het aanvoeren van zand. De Duitsers waren al snel overgegaan tot het aanleggen van een verdedigingslinie langs de kust, de 'Atlantikwall'. Er zijn rond Den Helder een 300 bunkers gebouwd, er was dus werk genoeg. Het aanvoeren van zand verdiende goed, en je moest toch wat! Anders werd je voor de 'Arbeitseinsatz' opgeroepen, of als je weigerde, werden je bezittingen afgenomen, jezelf aan de dwangarbeid gezet of in een kamp opgesloten. Daardoor meldden zich van lieverlee andere mannen die liever dichtbij in Nederland werkten dan in Duitsland. Er waren officieel 125 man in dienst bij de firma Falkena & Van Os, maar de schatting is dat het er meer, zo rond de 200, zijn geweest.

Het probleem van economische 'collaboratie' is dat het moeilijk is daar een glasharde definitie van te geven. Winkelman had wel aanbevolen de Duitsers niet te helpen, maar hoe moest dat in de praktijk? Zou niet de hele bevolking de dupe geworden zijn als iedereen die raad had opgevolgd?

Na de oorlog meenden sommigen dat elke samenwerking collaboratie was geweest. Op grond van die definiëring zouden er heel wat mensen voor het Tribunaal hebben moeten verschijnen! Dat ging natuurlijk niet en dus is slechts een klein percentage veroordeeld; en je had pech als je daarbij zat. Joggli Meihuizen concludeert dat in zijn boek 'Noodzakelijk kwaad; de bestraffing van economische collaboratie in Nederland na de Tweede Wereldoorlog'. Daarin onderscheidt hij drie types van collaboratie: 'overlevingscollaboratie', 'op winst gerichte collaboratie' en 'politiek ideologische samenwerking met de vijand'. Dicks vader was een van de 700 veroordeelden, verbitterd over het feit dat velen de dans ontsprongen en dat de mensen in het bankwezen werden ontzien.

Overigens ging het hem in de oorlog voor de wind. Hij belegde zijn geld, evenals zijn compagnon Van Os in huizen. Hij heeft menig Nederlander aan werk geholpen en hen voor dwangarbeid behoed. De grens tussen overlevingscollaboratie en collaboratie gericht op winst is uiterst dun, maar in het geval van Djurre Falkena is wel duidelijk dat er een grens overschreden werd. Dicks vader is nooit lid van de NSB geweest, maar als 'bunkerbouwer' liep hij na de oorlog natuurlijk in het oog.

Overigens ging een deel van het geld dat verdiend werd naar het verzet en er werkten ook mensen uit het verzet in zijn onderneming die als dekmantel voor hun activiteiten diende. Goed en fout, waar ligt de grens? Een bezoek van hoge partij-omes die van de boekhouder een lijst van werknemers eisten die voor de Arbeitseinsatz nodig waren, speelde later voor het tribunaal nog een rol. Toen leek het of Djurre hen aan de Duitsers had uitgeleverd, terwijl hij hen juist geadviseerd had onder te duiken – wat een groot aantal overigens niet durfde.

Voor de verdediging is oud-Den Helder opgeofferd: 1700 woningen werden gevorderd voor gebruik door de Duitsers of afgebroken. De familie ging naar het veilige Friesland en vond een onderkomen in Ureterp. Daar werden op 4 mei Van Os en Falkena door de BS gearresteerd. Ze werden overgebracht naar het beruchte kamp Oranje, nabij Ureterp, en later naar Den Helder, naar het fort De Erfprins. In het dossier dat Dick op het CABR heeft ingezien, heeft zijn vader uitleg gegeven over zijn motieven om diensten

aan te bieden aan de Duitsers: brood op de plank, anderen helpen met Ausweisen, geld aan het verzet doneren. Samen met Van Os behoorde hij tot de 'lichte gevallen' en zij werden in september 1945 op vrije voeten gesteld.

Wel zou hun zaak nog nader onderzocht worden. Djurre zette weer een transportbedrijf op, zijn vrouw nam kostgangers in huis. Door de herbouw van Den Helder zochten veel lui die in de bouw werkten een kosthuis. Van Os werd weer groenteboer. De controle van de boekhouding tijdens de oorlog gaf aanleiding om beide mannen in juni 1947 voor de tweede keer te arresteren. Duidelijk is dat een andere groenteboer uit rancune Falkena vals beschuldigd heeft. Voor de tweede keer voor het zelfde feit gearresteerd worden, was zelfs in die tijd van de Bijzondere Rechtspleging vreemd. De gezinnen zijn deze klap nooit goed te boven gekomen. De strafeis was een jaar, verbeurdverklaring goederen, ontzetting uit stemrecht en verbod om ambtenaar te worden.

Op 1 maart 1948 kwam zijn vader vrij. Hij begon weer een groentehandel.

Door diverse autoriteiten is hij gedwarsboomd bij het verkrijgen van de nodige papieren die hem in staat stelden zijn oude beroep weer op te pakken. De economische omstandigheden van het gezin waren slecht, het gezinsverband moest zelfs verbroken worden omdat de gezinsleden op verschillende plaatsen werk vonden.

De geboorte van Dick in 1950 was een niet erg welkome verrassing. Dicks moeder was op de hoogte van de escapades van haar echtgenoot maar heeft daar tegenover anderen nooit over geklaagd. Door de vele verhuizingen verliep Dicks schooltijd nogal chaotisch en kon hij niet het vervolgonderwijs gaan volgen waar hij op zich de capaciteiten voor heeft.

Dick ziet niet in rancune om, maar wil met zijn verhaal aandacht vragen voor de moeilijke keuzes die mensen in die tijd hebben moeten nemen, voor hun blinde vlekken en voor hun veerkracht.

GSB

UIT HET HISTORISCH NIEUWSBLAD

De zaak Schallenberg

In het Historisch Nieuwsblad van maart jl. werd aandacht geschonken aan 'de zaak Schallenberg'. Als Rijksduitser door de bezetter in dienst geroepen bij de Feldgendarmarie in Utrecht, hielp hij onderduikers, gaf in beslag genomen goederen aan Nederlanders terug en waarschuwde voor huiszoekingen of razzia's. Na de oorlog onderhield hij contacten met de Utrechtse verzetsgroep Margriet. Hij leefde in twee werelden: in Utrecht genoot hij aanzien, in Den Haag leefde hij als sjacheraar die 'wat rondrommelde met allerlei halfduistere figuren'. Op 14 september 1949 werd zijn dode lichaam aangetroffen in een vijver met niet meer dan 30 cm water. Moord, zelfmoord? De kranten stonden wekenlang vol met informatie, waarbij steeds meer mensen begrepen dat zelfmoord in zo'n klein beetje water wel zeer onwaarschijnlijk was. Een officieel communiqué besloot tot zelfmoord, maar de pers en het publiek namen daar geen genoegen mee.

In diezelfde tijd speelden ook de zaak-Menten en de Velsler-affaire. Duidelijk wordt, volgens de Nieuwe Post (22-10-1949) dat de 'grote bedragen waren ingepikt door een kliek van industriëlen, financiers en ambtenaren die elkaar de hand boven het hoofd hield. De politiek speelde het spel mee. Het hele netwerk was niet bekend, maar het was duidelijk, een en ander was een direct gevolg van de bijzondere rechtspleging en de verheerlijking van onschendbaarheid van Nederlands grootste collaborateurs.'

De Vlam schreef (16-6-1951): 'Er is in Nederland een kankergezweel van avonturiers, spionnen en contra-spionnen. Beroepsspionnen en gewichtig doende avonturiers, waaronder sommige uit het lood geslagen oud-illegalen die de weg terug niet hebben kunnen vinden en geëxploiteerd worden door suspecte figuren.'

De historicus Ivo Schöffner, onderzoeker in de zaak-Menten, schreef: 'De zaak-Schallenberg is een van die zaken waarin veronderstellingen de ronde doen die niet weersproken worden: er is geknoeid; instanties werken langs elkaar heen, houden de hand boven elkaars hoofd en stoppen zaken uit de bezettingstijd het liefst in de doofpot; bepaalde figuren bij justitie en politie hebben belang bij het verheimelijken van het eigen oorlogsverleden; ex-illegalen hebben zich

om politieke, maar vooral economische belangen, georganiseerd en dienen, onder bescherming van meewerkende autoriteiten, bepaalde eigenbelangen – door roof, smokkel, intimidatie en zelfs moord.'

Reis naar ruïneland

In het Historisch Nieuwsblad van mei 2014 worden onder deze titel een aantal foto's gepubliceerd die door een kleine Nederlandse Rode Kruis commissie in september 1945 in Duitsland gemaakt zijn. De arts Jan Schepel leidde het groepje en verpleegster Evi Sikking hield een dagboekje bij. Hun taak was Nederlanders te repatriëren die zich nog in Duitsland bevonden. Dat waren er niet zoveel meer, voornamelijk mensen die vreesden gearresteerd te worden bij hun terugkeer in Nederland.

De verwoestingen in Duitsland maakten diepe indruk. Sikking schreef over Hamburg: 'De stad ziet er vreselijk uit. Hele delen bestaan niet meer. Kom je bij een platgebombardeerd gedeelte, dan stinkt het er echt naar lijken die nog onder het puin liggen. De mensen wonen in kelders. Een gevoel van medelijden kwam dan onwillekeurig bij mij op, doch heb ik mij daartegen verzet.' In Berlijn fotografeerden ze elkaar bij de puinhopen, maar Schepel schreef ook aan zijn meerderen, na terugkomst in Nederland: 'Gedurende ons korte verblijf in Berlijn zijn wij onder den indruk gekomen van de noodtoestand van de bevolking. Er wonen in deze ruïnenstad nog ca. 2 miljoen mensen. Het leidingwater is besmet. Er is geen verwarming en er zijn geen ruiten. In Augustus jl. was de zuigelingensterfte in bepaalde voorsteden al meer dan 50 procent. Hoe men ook over de vraag van schuld en boete voor het Duitse volk denkt, het leed dat de kinderen hier aangedaan wordt, vraagt om hulp.'

Juliana was geen suffe huisvrouw

In het zelfde nummer van het HN staat een bespreking van een eerste deel, een voorpublicatie van een biografie over Juliana, geschreven door Jolande Withuis. Het boek zal integraal gepubliceerd worden in 2016. [waarom nu al een deel laten verschijnen?GSB] Hans Renders is niet erg onder de indruk en schrijft o.a. 'Toch is deze voorpublicatie niet erg overtuigend, omdat de biograaf zich zo pontificaal aan de lezer opdringt dat we meer over de denkwereld van Jolande Withuis aan de weet komen dan over die van Juliana. Een tikje vermoeiend om over de 'seks-ideologie' van Loe de Jong te lezen, het wegmoffelen van Juliana's rol door Cees Fasseur en de slinkse presentatiestrategie van prins Bernhard.'[..]

'Dat zij al die lezingen hield "beseft nagenoeg niemand". Moeilijk te weerleggen, want wie zijn die "nagenoeg niemand?" En hoe overtuigend is Withuis' opmerking zonder bron dat Juliana zichzelf in Canada introduceerde als een "vluchteling met twee kinderen op zoek naar veiligheid" [...] Het is mooi als een onderzoeker argumentatief schrijft, een interpretatie geeft van feitjes en gebeurtenissen. Maar in *Juliana's vergeten oorlog* worden feitjes en gebeurtenissen gezocht bij een interpretatie.' [dit is precies het verwijt dat Withuis Chris van der Heijden maakte!][...] Maar waar staat dat de kroonprinses "in Canada zielsgelukkig haar biologische bestemming volgde"?

Waarom wordt niet gewoon verteld wat Juliana deed, desnoods met een terzijde dat de propaganda uit die tijd ons anders wilde doen geloven? Juliana maakte zich niet schuldig aan "wifjesgedrag", maar was er dan iemand die dat beweerde?'

Na de bevrijding

In hetzelfde nummer van HN een bespreking door Maarten van Rossum van het boek *Na de bevrijding* boek, door Ad van Liempt, met als ondertitel *De loodzware jaren 1945-1950*. Het stuk bevat enkele opmerkelijke passages. 'Vijf jaar lang hadden de Nederlanders gezocht onder het terroristische en gewelddadige Duitse regime. Wat een immense opluchting was de bevrijding; wekenlang werd er feestgevierd. Nog tijdens die festiviteiten begonnen de Nederlanders aan de uitvoering van dezelfde gruweldaden als waaraan de Duitsers zich schuldig hadden gemaakt, zij het godzijdank op een veel kleinere schaal.

De Nederlanders waren zeker niet de enigen in Europa die dat deden. Na de Duitse nederlaag sloeg een golf van geweld door Europa, alsof de Duitse wandaden besmettelijk waren geweest. In Nederland werden voormalige collaborateurs samengedreven in tijdelijke concentratiekampen, waar geweld, honger en verkrachting aan de orde van de dag waren. Een Amerikaanse generaal die in Amsterdam zo'n provisorische kamp bezocht, concludeerde dat de Nederlanders gek waren geworden. Brave Duitsers, die al decennia in Nederland woonden, met Nederlanders waren getrouwd en zich op geen enkele wijze hadden geëncanilleerd met de bezetter, werden zonder pardon van huis gehaald en ondergebracht in doorgangskampen teneinde gedeporteerd te worden. Dit even halfgare als inhumane voornemen werd pas na jaren stopgezet.[...] Van een geheel andere orde, maar desalniettemin weezinwekkend, waren de volksgerichten tegen 'moffen hoeren', vrouwen die een relatie hadden gehad met een vertegenwoordiger van de bezetter. Zij werden in het openbaar vernederd door hen kaal te scheren.'

Van Rossum spreekt verder zijn teleurstelling erover uit dat het tweede deel van het boek eigenlijk nog alleen maar over Indië gaat, terwijl de titel van het boek iets anders suggereert.

DISCUSSIE OVER EEN 'FOUTE' (?) SCHILDER.

In het gemeentehuis van Geldermalsen hangen al jarenlang schilderijen van de kunstschilder Jan van Anrooy. Enkele hiervan hebben in het gemeentehuis van Deil gehangen, voordat door samenvoeging van verschillende gemeenten 1978 de gemeente groot-Geldermalsen ontstond. Van 1946 – 1959 woonde Van Anrooy in Rumpt, van 1959 tot eind jaren zeventig in Zuid-Afrika en daarna, tot zijn dood in 1988, in het dorp Tricht, sinds 1978 eveneens tot Geldermalsen behorend. In het koor van de Hervormde kerk van Tricht hangen diverse schilderijen van markante plekjes in het dorp die door modernisering intussen verdwenen zijn.

Begin dit jaar werd door een zoon van een andere Geldermalsense kunstschilder, Piet Mulder, bezwaar gemaakt tegen de aanwezigheid van Van Anrooy's schilderijen in het gemeentehuis. De reden: Van Anrooy zou in de oorlog 'fout' geweest zijn. De gemeente verzocht het NIOD een en ander na te trekken. Uit onderzoek is gebleken dat hij in 1941 plaatsvervangend hoofd van de Afdeling Bouwkunst, Beeldende Kunsten en Kunstambacht geweest is, een afdeling van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten. Hij heeft zich in 1942 bij de Kulturkammer aangemeld en schijnt bevriend geweest te zijn met Tobie Goedewaagen, een bekende NSB'er. Of hij na de oorlog geïnterneerd en veroordeeld is geweest wist het NIOD nog niet te melden; men zoekt nog aanvullende informatie. Het gemeentebestuur van Geldermalsen heeft echter al een standpunt ingenomen, nieuwe informatie zal daar, denk ik, geen verandering in brengen. De gemeente heeft het aldus verwoord: 'Gerekend vanaf de Tweede Wereldoorlog – dus ruim 65 jaar – konden werken van Van Anrooy worden aangetroffen in achtereenvolgens de gemeentehuizen van Deil en Geldermalsen.

Duizenden mensen moeten ze gedurende die periode hebben gezien, zonder dat dit tot een afkeurende reactie heeft geleid. Na de media-aandacht over deze kunstwerken hebben zich uitsluitend (voormalige) inwoners gemeld om te pleiten voor het behoud van deze schilderijen op hun huidige plaats. Zonder daaraan direct de conclusie te verbinden zou het gemeentebestuur bij een tegengesteld geluid en een geconstateerd gevoel van onbehagen zeker tot een hernieuwde afweging komen. Echter, dergelijke signalen hebben het gemeentebestuur, ook via de social media, niet bereikt.

Het werk van Van Anrooy bestaat uit landschapsschilderijen die een beeld geven van een landschap, het wonen en werken van de agrarische bevolking in de Betuwe in een inmiddels ver verleden. Op geen enkele wijze kan aan deze werken een discutabel ideologisch gedachtegoed worden gekoppeld. De schilder kan fout geweest zijn, in dit geval zijn werken zeker niet.

Op basis van het vorenstaande ziet het gemeentebestuur geen aanleiding de schilderijen van Van Anrooy alsnog uit het gemeentehuis te verwijderen, een beslissing waarmee op geen enkele wijze een waardeoordeel over de rol van de schilder tijdens de oorlog wordt uitgesproken. *In een rechtsstaat als Nederland is het een groot goed, dat iemand na het uitzitten van een straf, in staat wordt gesteld en gestimuleerd om opnieuw op een volwaardige wijze aan de samenleving deel te nemen. De schilderijen van Van Anrooy dateren vooral uit deze naoorlogse periode en het zou als een onterechte tweede veroordeling kunnen worden beschouwd wanneer zijn werk alsnog lokaal in de ban zou worden gedaan. Dit zou onrecht doen aan de beginselen van de rechtsstaat, de persoon Van Anrooy, zijn nabestaanden én aan zijn werk wat zeker voor de gemeente van cultuurhistorische waarde mag worden beschouwd.* (cursivering door GSB).

Een dapper besluit van het bestuur van de gemeente waar ik woon. Het kan dus in Nederland, dat mensen niet nog eens opnieuw veroordeeld worden.

Als Van Anrooy al geïnterneerd geweest is, dan toch niet lang, omdat hij in 1946 al in de Betuwe domicilie zocht en vond.

Blijft de grote vraag: waarom kaartte die zoon van de collega-kunstschilder de zaak nú ineens aan? Waarom nú en waaróm?

GSB

'VAN HOREN ZEGGEN' – eerherstel voor een uitdrukking

In ons spraakgebruik heeft 'van horen zeggen' een enigszins negatieve klank. Als iemand iets beweert en toevoegt: 'ik heb het van horen zeggen', dan trekken we de betrouwbaarheid van het beweerde in twijfel. Wat de spreker in feite ook doet: misschien om zichzelf 'in te dekken' voor het geval het nieuws dat hij doorvertelde niet (helemaal) waar blijkt te zijn.

Dit suggereert, dat we zonder meer kunnen aannemen dat iets betrouwbaar is als mensen – of wijzelf – bij het gebeurde aanwezig zijn geweest en vertellen wat waargenomen is. Toch is het bekend dat verslagen van mensen die een ongeluk hebben zien gebeuren vaak heel verschillend zijn, elkaar soms tegenspreken. Bovendien wordt een gebeurtenis op het moment dat we die meemaken vaak ook niet in zijn betekenis doorzien. Pas later zien we de context waarin de gebeurtenis plaatsvond, het kader dat er betekenis aan geeft.

Heel veel van wat we weten, weten we alleen maar op grond van 'van horen zeggen'. Wat we in de krant lezen of op tv horen, bijvoorbeeld over de situatie in Syrië of op de Krim, zijn toch allemaal berichten over gebeurtenissen en situaties waar we zelf niet bij zijn (geweest)! Toch nemen we vaak zonder probleem aan dat wat de media ons aan informatie brengen betrouwbaar is.

Op mijn school konden leerlingen als werkstuk een verslag maken van het lezen van kranten of het kijken naar nieuwsprogramma's op tv. Zij moesten daarvoor drie onderwerpen uitzoeken die in elke krant of in elk nieuwsprogramma aan bod waren gekomen om vervolgens te bekijken hoe ze in de diverse kranten of tv-uitzendingen waren gepresenteerd. Het belangrijkste vond ik, dat ze er achter kwamen dat er op soms zeer verschillende manier over die onderwerpen was bericht, dat ze beseften nooit meer te kunnen volstaan met te zeggen: maar het stond toch in de krant, ze zeiden het op tv. Dat ze beseften dat we afhankelijk zijn van nieuws van derden, van 'horen zeggen', maar dat we die bronnen kritisch moeten bekijken.

Geschiedschrijving heeft zich bij voorkeur gebaseerd op geschreven bronnen en in vroegere tijden dacht men nog geschiedenis te kunnen schrijven 'zoals het werkelijk geweest is'. We zijn er nu wel achter dat dat helemaal niet kan. Zelfs de dertig opstelletjes van kinderen die een schoolreis hebben gemaakt beschrijven niet alles wat er tijdens dat uitstapje is voorgevallen. Als zelfs zo'n simpel gebeuren als een schoolreis al niet geheel te beschrijven valt, hoe ontoereikend is dan de onderneming van elke historicus om een iets groter en langduriger gebeuren te beschrijven, te analyseren en er betekenis aan te geven?

Geschreven bronnen lijken betrouwbaar, maar hofschrijvers hebben vaak hun vorst naar de mond gepraat en hem mooier afgeschilderd dan hij in werkelijkheid geweest zal zijn. De verhalen over de Watergeuzen die door protestanten zijn geschreven verschillen fundamenteel van die van

rooms-katholieken. De Philips de Tweede uit de Nederlandse geschiedenisboeken komt er slecht vanaf, terwijl de Spaanse historici hem schilderen als een van de beste vorsten.

Vreemd is het dan eigenlijk, dat historici die gebruik maken van egodocumenten – dagboeken, autobiografieën, levensverhalen – zich altijd menen te moeten verantwoorden en hun keuze tegen kritiek menen te moeten verdedigen. Zeker, egodocumenten zijn subjectief, herinneringen zijn onbetrouwbaar. Maar ook alle geschreven bronnen berusten op de waarneming, herinnering en interpretatie van de schrijver van het document, niemand staat objectief boven de geschiedenis maar is er altijd onderdeel van.

Als we het over onze vroegste kinderjaren hebben, dan geldt voor ons allemaal dat we ons er niks van herinneren. Wat we weten over onze familie, wat er toen is voorgevallen, kennen we alleen op grond van wat ons erover verteld werd. En als degenen die ons het vertellen onze ouders zijn, of broers of zussen, of andere familieleden of vrienden die we vertrouwen, dan geloven we zonder meer hun woorden. Er zit weinig anders

op! Soms komen we er later achter dat ze ons iets hebben verteld wat niet klopt: daar voelen we ons dan diep teleurgesteld over, ons vertrouwen krijgt een knauw.

In principe kan mijn jongste zoon zich zijn opa, mijn vader, herinneren, want hij was bijna vijf toen deze overleed. Toch weet hij niet zeker of hij zich de schommelstoel en het rode doosje met dropjes echt zélf herinnert, of dat hij zich de beelden daarvan via 'van horen zeggen' heeft toegeëigend. Maakt het uit? Nee.

Als het om geschiedschrijving gaat, lijkt die vraag: herinner ik het mezelf of heb ik wat ik weet 'van horen zeggen' ineens heel belangrijk te worden. We moeten echter in de gaten houden dat het hierbij gaat om de betrouwbaarheid van de herinnering van degenen die aan hun kinderen doorgeven wat ze zichzelf niet (kunnen) herinneren. Onderzoek naar herinneringen heeft weliswaar aangetoond dat ons geheugen vaak spelletjes met ons speelt. We denken ons iets zeer juist te herinneren, terwijl het objectief vastgesteld kan worden, dat we het bij het verkeerde eind hebben. Bekend is dat er veel Nederlanders in de Randstad zich herinneren hoe aan het eind van de Hongerwinter het 'Zweedse wittebrood' door vliegtuigen naar beneden werd geworpen. Sommigen zien die broden nóg

duidelijk voor ogen; alleen: er zijn nooit gebakken broden gedropt, alleen maar zakken meel, waar later broden van gebakken zijn....

Is het erg als mensen zich iets herinneren wat totaal niet klopt? De mensen die de 'broden' zagen vallen, brengen de boodschap over: eindelijk kwam er hulp; we werden toch

uiteindelijk niet vergeten; het brood kwam net op tijd om te voorkomen dat tante Lenie van de hongerdood zou sterven; wat waren we dankbaar en gelukkig.

Ik heb van de oorlog geen bewuste herinneringen, ik was bijna tweeënhalft toen mijn moeder in Hoogezand werd gearresteerd en met mijn zusje en mij geïnterneerd werd. Over de oorlog iets weten kan voor mij alleen op grond van 'horen zeggen'. Hoewel ik wel drie échte

herinneringen heb van vlak na de oorlog. Ik was opgelucht toen bleek dat het inderdaad échte herinneringen waren.

Ik had vage beelden van een balk over een sloot waar we op moesten zitten om onze behoeften te doen en van een emmer in een hoek van een vertrek die als wc diende. Mijn moeder bevestigde het eerste beeld. Ze vertelde dat de vrouw waarbij we vanaf februari ingekwartierd waren geweest was komen vragen of we iets nodig hadden. Mijn moeder heeft toen om een po voor mijn zus en mij gevraagd en die is die vrouw ook komen brengen. Hoefde ik niet meer bang te zijn om achterover in de shit te vallen. Die emmer herinnerde mijn moeder zich niet. Ik dacht al dat ik zoiets in een film gezien had of er in een boek over gelezen had. Tot ik in een bijeenkomst van Kombi Cisca hoorde vertellen, hoe ze met haar moeder vlak na de oorlog op het bootje van Amsterdam naar Lemmer voer en dat het enige wat haar bijgebleven was, die vieze stinkemmer was. Toen ging me een lichtje op: samen met het gezin van mijn tante en oom zijn mijn zus en ik in de zomer van 1945 van Lemmer naar Amsterdam gevaren. Een tochtje net als Cisca, zij het in tegenovergestelde richting, maar wel op dezelfde boot. Ik herinnerde het me dus toch écht! De reden dat mijn moeder het zich niet herinnerde: ze zat nog tot het najaar in het interneringskamp, zij was er niet bij geweest.

Ik ben voor wat er in de oorlog en vlak daarna gebeurd is aangewezen op datgene wat mijn moeder me heeft verteld. Maar is alles wat ze verteld heeft ook wáár? Als er meerdere mensen

die na Dolle Dinsdag met hun moeder naar Duitsland zijn gereisd vertellen over het beschieten van de treinen, dan stemt dat overeen met wat mijn moeder zei, dan zal het ook wel echt gebeurd zijn. Zelfs als je extreem achterdochtig bent, kun je niet tegen deze overeenstemmende verhalen volhouden dat ze verzonnen zijn.

Mijn moeder heeft nooit geweten dat de 65.000 mensen die na Dolle Dinsdag vluchtten voornamelijk vrouwen en kinderen waren. Dat zij ons vertelde dat er in ons opvangkamp een paar mannen waren die bij de radio gewerkt hadden is zeer betrouwbaar, ondanks het feit dat het gegeven niet geverifieerd kan worden. Zo'n verhaal verzin je volgens mij niet.

Zowel bij Herkenning als bij Kombi ben ik mensen tegengekomen die terug gegaan zijn naar de plek(ken) waar ze tijdens de oorlog en vlak daarna zijn geweest. Om na te gaan of hun herinnering juist is, om voor zichzelf de zekerheid te hebben dat ze zich niet zomaar wat in hun hoofd hebben gehaald. Met onbewust misschien ook de reden: als ik het controleer, dan kan ik mensen die aan mijn verhaal twijfelen het 'bewijs leveren' van de juistheid van mijn herinneringen en dan zullen ze me wel moeten geloven.

Ik had zelf nooit veel behoefte om zaken te verifiëren, maar een keer gaan wandelen op de Lüneburgerheide trok me wel aan. Van

september tot 22 februari 1945 hebben we in een klein dorpje aan de rand van de heide gebivakkeerd, op de zolder van de dorpsherberg, met zo'n 50 – 60 mensen. Lange tijd wist mijn moeder zich de naam van het dorpje niet meer te herinneren, maar tegen de tijd dat mijn man en ik naar de Lüneburgerheide afreisden wist ze hem weer: Tangendorf.

Toen we het dorpje bezochten zag ik nergens dingen die ik me herinnerde. Wel stond op diverse naambordjes de familienaam Fik – en die naam had ik thuis vaak gehoord. We gingen een kopje koffie drinken in het restaurant van het (grote) hotel: dit zou de voormalige dorpsherberg geweest moeten zijn. Ik vroeg aan de mevrouw die ons bediende of het hotel ooit in bezit

geweest was van iemand die Peter Fik heette. 'Ja', zei ze, 'dat klopt. Dat was mijn grootvader'. Het was een bijzonder moment: verleden en heden kwamen bij elkaar en zonder dat ik er heel gericht naar op zoek was gegaan. Ik vertelde haar waarom ik die vraag had gesteld. Zij was erg verbaasd, had nooit over de Nederlanders gehoord die op de zolder hadden gehuisd. Ze ging een foto halen van het gebouw in de dertiger/veertiger jaren. Ik herkende de gevel niet. Maar wat aardig dat ze me die foto liet zien! Tekenen dat ze onze ontmoeting erg waardeerde.

Als jouw herinneringen (door historici of therapeuten) niet serieus genomen worden, dan voel je je als mens miskend. Voor jonge kinderen van de oorlog heeft lang gegolden dat ze geen last van de oorlog konden hebben, omdat ze geen bewuste herinneringen hadden. Inmiddels is het duidelijk geworden dat juist kleine kinderen sterk beïnvloed worden door traumatiserende situaties en gebeurtenissen. Gelske van der Vlugt heeft in het boek 'Kinderen van de oorlog' onder redactie van Marius Flothuis (1988, p.160/161) heel sterk verwoord dat wat de jongste kinderen van oorlog alleen weten op grond van 'horen zeggen', serieus genomen moet worden, omdat je hen anders berooft van het enige wat ze uit die tijd nog hebben.

'Eén jaar was ik, toen we naar Malang verhuisden en daar in de zogenaamde beschermde wijk terecht kwamen. Daarna gingen we naar het kamp Karang Panas, vervolgens naar Lampersari in Semarang. Hier krijg ik altijd het gevoel van een van-buiten-geleerd-lesje, zoals mijn kinderen vroeger hun adres leerden zeggen: 'Weet ik veel, wat al die woorden inhouden'. Daarmee geef ik aan wat voor mij een essentieel verschil van beleven is tussen volwassenen en oudere kinderen enerzijds en mijzelf die als baby in een

kamp verzeild raakte, anderzijds.

Ik weet niets van een vooroorlogs Indië, behalve dan van horen zeggen – door overlevering – door middel van geleende woorden en beelden! Ik heb geen concrete herinneringen aan gebeurtenissen, aan welk kamp dan ook, geen leuke herinnering, geen negatieve beelden van welke situatie dan ook. Ik kan niet vertellen over wat ik toen beleefd heb, en hoe het was. En toch was ik er, toch was ik erbij!

Het is typerend, denk ik, dat toen ik op zoek ging naar het verleden, ik op zoek ging naar mijn moeder: hoe het voor haar was in dat kamp, door middel van verhalen en boeken. En eens, tijdens een nacht, met een schok drong het tot me door: ik ben er ook geweest! Ik heb daar rondgelopen, op appèl gestaan, in de ziekenbarak gelegen.

Om een indruk te krijgen hoe dat voor me was, moet ik het beeld oproepen van een een-, twee-, drie-, vierjarig kind; ik gebruik daar vaak de beelden voor die ik van mijn eigen kinderen heb. Zo zie ik dat tweejarig hummeltje:

- kijkend naar de wereld – nieuwsgierig – open
- neus, oren, ogen – heel het lichaam gebruikend
- vanuit de veiligheid de wereld verkennend – onschuldig - vertrouwend op vader/moeder – op volwassenen
- zo ben ik ook op de wereld gekomen – zo ben ik, en met mij vele andere baby's en peuters, het kamp ingegaan.
- Ik was erbij en ik heb gekeken – ik voel mijn ogen nog branden
- Ik was erbij en ik heb gevoeld – ik voel mijn lijf verstrakken
- Ik was erbij en ik heb geluiden gehoord – mijn oren suizen
- Ik was erbij en ik heb geuren geroken – ik walg
- Ik was erbij en ik heb het opgeslagen in mijn onbewuste, in mijn lijf; en soms kom ik het tegen, altijd onverwacht, schokkend, verpletterend in het begin.

Woorden die ik er later aan gegeven heb, zijn: chaos – wanorde – walging – schaamte – dreiging – eenzaamheid, maar vooral angst. Woorden die een poging zijn om wat ik toen gevoeld heb weer te geven.

Beelden heb ik nauwelijks, herinneringen heb ik niet; anderen kunnen, beter dan ik, invullen wat

ik gezien moet hebben; anderen kunnen beter vorm geven aan dat kamp, waar ik als twee-, drie-, vierjarig meisje geweest ben.

Maar ik was er óók! In het enige beeld dat ik kan oproepen, valt me op dat ik alleen ben. Zittend op de grond – modder om me heen – één grasspriet; ik maak de wereld niet groter dan één meter om me heen, maar alle zintuigen werken op volle kracht.

Vluchten uit de wereld kon ik niet; ik had geen herinneringen aan een goede tijd van-voor-de-oorlog. De enige wereld die ik kende was het kamp; dat was mijn kennismaking met de wereld.

Ik ga ervan uit, dat elk kind op deze wereld onschuldig geboren wordt, met vertrouwen, open, met het beeld dat de wereld en de mensen goed zijn. Langzamerhand, bij het opgroeien wordt dat beeld genuanceerder. Wat nu bij jonge kinderen in het kamp gebeurd is, is dat de illusie van onschuld, de illusie dat de wereld en de mensen goed zijn, te jong, te abrupt, te hardvochtig is verbroken; de onschuld en het vertrouwen in de mensen en de wereld te verliezen als je twee, drie, vier jaar bent, dat is te jong! Het tekent je voor de rest van je leven; je mensbeeld, je wereldbeeld wordt erdoor bepaald.'

GSB

Het Boschkamp in Huis ter Heide, opvangkamp voor NSB-kinderen

Fraai
gesitueerd in
de bossen van
de Utrechtse
heuvelrug bij
Huis ter Heide,
gemeente
Zeist,

ligt nog altijd een terrein dat Het Boschkamp heet. Verspreid erop op staan 18 stenen gebouwen die in laagbouw zijn uitgevoerd en een schilddak dragen met daarin typisch Duitse dakkapellen. De kopgevels tonen de bekende schuine wolfseinden en doen daarom denken aan boerenschuren. Dat Duitse karakter kregen ze omdat deze legeringsgebouwen in de Tweede Wereldoorlog werden neergezet voor Luftwaffepersoneel van het vliegveld Soesterberg. Dat geschiedde op particuliere grond van o.a. de familie Ravenhorst. Toen de Duitse bezetter ons land had verlaten lag Het Boschkamp onbenut. Maar al enkele dagen na de bevrijding, om precies te zijn op 7 mei 1945, is dit terrein met een oppervlak van ongeveer 36 voetbalvelden vanwege de Militair Commissaris voor Utrecht Oost en van het Militair Gezag gevorderd. Reden om in de barakken 'kinderen van om politieke redenen geïnterneerden onder te brengen', zo vermeldt een brief van 13 september 1946 van de 7^e afdeling van het Ministerie van Justitie. Het kamp had een capaciteit van rond de 300 personen. In de legeringsgebouwen zijn vanaf die tijd tot de ontruiming op 15 augustus 1946 honderden kinderen opgevangen, in principe afkomstig uit de provincie Utrecht. Directeur J. Emous had de kinderen, jongens en meisjes apart, in leeftijdsgroepen over de paviljoens verdeeld. Van baby's (ja, zuigelingen!) tot oudere pubers. In elk gebouw was een kleine staf. Bij de jongens was mannelijk personeel, bij de meisjes, vrouwelijk. Bij de groep van 7 tot 8 jaar was in ieder geval een personeelslid dat pedagogisch onvoldoende geschoold was en niet wist om te gaan met in bed plassende kinderen. Het is in de medische wetenschap een bekend verschijnsel dat kinderen die al jaren 'droog' waren na een emotionele gebeurtenis als het scheiden van hun ouders, een terugval vertonen. Vervelend voor de kinderen zelf, maar ook voor de leiding die veel bedden moest verschonen.

Binnen de Werkgroep Herkenning circuleerde enkele jaren geleden een fotoboek van een leidster van Het Boschkamp. Het zou goed zijn als dit bij het Nationaal Archief geplaatst werd omdat daar ook veel documentatie over andere kindertehuizen te vinden is. In dit album zijn kinderen, leidsters en gebouwen goed te zien. Over de verzorging daar zijn verschillende opinies te horen. Zelfs van kinderen uit één gezin. Van goed tot slecht, o.a. doordat de leiding het probleem van bedplassen met straffen probeerde op te lossen.

De oorlogsjaren hadden ook wat betreft het schoeisel van de kinderen hun tol geëist. Er waren voor groeiende kindervoeten nauwelijks schoenen te koop er werd vroeger veel meer gelopen dan nu en vooral in de evacuatieperiode en in de begintijd van de politieke vervolging van ouders moest er door kinderen relatief veel gelopen worden. Dat slijtageprobleem is door de leiding onderkend en zo kreeg het kinderkamp tegen betaling via de provinciale Inspectie van de Bijzondere Jeugdzorg 200 paar klompschoenen ter beschikking. Die waren gemaakt door de NV J. van Arendonk, een schoen – en lederfabriek in Tilburg.

Er werd door de leiding ook voorzien in het noodzakelijke onderwijs voor de kinderen van alle leeftijden. Een primeur was dat in Het Boschkamp de waarschijnlijk enige Rijks Lagere School ooit van Nederland functioneerde. De kinderen die vervolgonderwijs volgden, gingen voor een deel met de tram naar Utrecht om bv. ULO, MULO en HBS te bezoeken. Aangenomen mag worden dat er ook voor kleuters een redelijke onderwijsvoorziening was.

Onder kinderen komen ook regelmatig besmettelijke ziekten voor en om die in het kinderkamp te isoleren van gezonde kinderen was er een gebouw ingericht voor hun verpleging.

De bij de opheffing van de opvang, midden september 1946, nog aanwezige kinderen werden naar kindertehuizen elders overgebracht.

De eigenaren van het complex kregen tot 12 juni 1945 geen vergoeding voor het gebruik van het terrein door het Militair Gezag, maar vanaf 5 maart 1946 kregen zij 1600 gulden per jaar (conform de schatting van de Rijksgebouwendienst) voor de 'gebouwen met harde dekking, goede staat van onderhoud, geheel afgesloten door een omheining; tussen de 'barakken' harde wegen, met een nuttige

vloeroppervlakte van de gebouwen van ca. 7523 vierkante meter, exclusief de kolenbergplaats'.

Wie het kamp nog eens wil terugzien vindt het ten noorden van de oude weg van Amersfoort naar Utrecht.

Omdat het kamp voor NSB/kinderen na de massale vrijlating van hun geïnterneerde moeders steeds leger raakte was er een plan van 3 augustus 1946 om er een interneringskamp voor 300 jonge 'politieke delinquenten' vanaf 17 jaar te vestigen die in de omgeving te werk zouden worden gesteld. Maar dit kwam niet tot uitvoering.

Op 14 november 1946 moest het op last van hogerhand met een opzegtermijn van 10 dagen ontruimd worden omdat de opleiding van personeel voor de Nederlandse luchtmacht in Engeland te duur werd en deze beter in Nederland kon plaatsvinden.

Gerrit Bothof

(Bron voornamelijk NA Ministerie van Justitie 7^e afdeling 7 toegang 2.09.42.02 bestanddeel 103)

Naschrift:

Van de 22 door Paul Mantel en mij (GSB) geïnterviewde lotgenoten voor onze doctoraalscriptie over kindertehuizen voor NSB-kinderen verbleven Kitty en Miep enige tijd in het hierboven beschreven kinderkamp. In de eerste maanden van hun verblijf kregen kinderen te weinig te eten. Kitty die in januari 1946 door een tante werd opgehaald, was ondervoed. Miep kwam pas begin 1946 in dit kamp, de situatie was toen al wat verbeterd.

De meeste kinderen hadden te weinig kleren. Toen de tante van Kitty nieuwe kleren voor haar meebracht, bleken die de volgende dag verdwenen te zijn. Toen zij daarover in huilen uitbarstte zei de leiding: 'Hier wordt niet gestolen'. De klacht van Kitty's tante werd niet in behandeling genomen.

Liefdadigheidsinstellingen in de VS stuurden kleding. Miep was wel dankbaar voor de nieuwe jas, maar voelde zich er ook door getekend als een kind uit Het Boschkamp.

De kinderen bleven niet gevrijwaard van luis en schurft. De hygiëne liet veel te wensen over. Toen Kitty op bezoek mocht bij haar ouders in het interneringskamp werd ze een beetje 'opgepoetst'. Evengoed deinsde haar moeder voor haar terug.

Miep zat al voor haar komst naar Het Boschkamp op een ULO-school in Utrecht. Ze bleef daar naar toe gaan, maar kon zich door spanningen moeilijk op de leerstof concentreren. Ze werd naar een huishoudschool overgeplaatst. Kitty bezocht de lagere school op het eigen terrein van het kinderkamp. De lessen stelden haar teleur. Toen ze later bij een tante woonde, ging ze graag naar school.

In de vrije tijd hadden de kinderen niet veel vertier. Ze liepen wat rond in het bos of gingen kijken bij de barakken van de kleintjes. Miep durfde het bos niet in, hoewel andere meisjes dat wel deden, omdat ze bang voor de jongens was.

Het contact met ouders en broertjes en zusjes was zeer beperkt. Kitty merkte toen ze bij haar ouders op bezoek was, dat zij al van elkaar vervreemd waren. Toen het gezin herenigd werd, waren er de nodige problemen om zich aan elkaar aan te passen.

Miep werd een keer uit haar klas geroepen en mocht met haar ouders (en hun bewakers) de stad in: dat was een groots, maar emotioneel gebeuren. Niet lang hierna kwam haar moeder vrij en werd het gezinsverband hersteld.

Voor Miep was juffrouw S. in het kamp een verademing. Zij gaf goede leiding en ze bezorgde de kinderen een zo goed mogelijke tijd.

Voor Kitty was haar verblijf in Het Boschkamp juist een verschrikking. De hoofdleidster van haar barak was sadistisch. De kinderen moesten 's avonds voor het slapen haar voeten kussen.

Wanneer ze weigerden moesten ze op hun knieën gaan zitten met de armen in de lucht. Wanneer ze moe werden en hun rug inzakte, kregen ze een trap.

Bedplassers werden onder een koude douche gezet, als 'remedie', maar het lijkt toch meer een straf. De leiding werd razend als er Duitse liedjes werden gezongen.

Kitty zag hoe kleuters gevoerd werden tot ze in hun voedsel stikten.

Hoe een kind het verblijf in het kinderkamp ervaren heeft, hangt af van de barak waarin het was ondergebracht en wie daar de leiding had, maar ook van de periode waarin hij/zij in het kamp verbleef. De beginmaanden gaven problemen op het gebied van hygiëne, kleding, voedsel en huisvesting, later verbeterde de situatie.

Mogelijkheden tot inzage van dossiers bij het Nationaal Archief

In het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging zijn de justitiële dossiers van de van collaboratie met de Duitse bezetter verdachte Nederlanders ondergebracht.

De toegankelijkheid van de dossiers wordt bepaald door de Archiefwet van 1995.

Bij het Nationaal Archief gelden beperkende voorwaarden voor de inzage van de dossiers. Deze beperking geldt echter alleen als de persoon waarover informatie gezocht wordt in het archief nog in leven is. Is deze echter overleden, dan is het archief in principe voor iedere burger toegankelijk. Het Nationaal Archief wijst geïnteresseerden echter wel op de belangen van de kinderen en familie van de persoon waarover informatie gezocht wordt.

Adres:

Nationaal Archief
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

Openingstijden:

dinsdag	9.00 – 21.00 uur
woensdag t/m vrijdag	9.00 – 17.00 uur
zaterdag	9.00 – 13.00 uur

Familieleden van betrokkenen hebben recht op inzage als:

- de desbetreffende is overleden
- de desbetreffende toestemming geeft tot inzage

Als de aanvrager een verklaring van een psychiater of psychotherapeut kan overleggen waarin de hulpverlener duidelijk maakt dat het voor het geestelijk welzijn van de aanvrager onontbeerlijk is dat de gezochte informatie verkregen wordt, kan er informatie gegeven worden door een ambtenaar van het Rijksarchief; de aanvrager kan dan echter niet zelf het dossier inzien.

Voor informatie kan men contact opnemen met het Nationaal Archief (voorheen Rijksarchief):

telefoon: 070 3315444
fax: 070 3315499
email: info@nationaalarchief.nl
website: www.nationaalarchief.nl

Het verzoek tot inzage van een dossier moet schriftelijk worden ingediend bij het volgende adres:

Nationaal Archief
Secretariaat afd. Publiek
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

In dit verzoek dient voor te komen, moet respectievelijk bijgesloten worden:

- Naam, volledige voornamen, geboortjaar en –plaats van degene naar wie onderzoek wordt gedaan.
- Bewijs van overlijden van deze persoon (uittreksel uit het overlijdensregister, aan te vragen bij de afdeling Burgerzaken van de gemeente waar de persoon is overleden of een kopie van een rouwkaart). Voor een persoon geboren vóór 1909 is dit bewijs van overlijden niet noodzakelijk.

Als de persoon in kwestie niet overleden is dan is een door hem of haar getekende verklaring waarin toestemming verleend wordt noodzakelijk.

Deze verklaring dient vergezeld te gaan van een kopie van een geldig legitimatiebewijs van degene die toestemming geeft.

Bij het verzoek moet de relatie tussen aanvrager en de persoon in kwestie aangeduid worden, er moet een korte motivering gegeven worden van de wens tot inzage, en er moeten zoveel mogelijk relevante gegevens over de betrokkene vermeld worden, zoals naam, eventueel meisjesnaam, de organisatie waar hij/zij tijdens de bezetting lid van was.

Het Nationaal Archief bekijkt of er een dossier over de persoon in kwestie aanwezig is.

Als dat niet zo is, wordt u dat gemeld. Als het wel aanwezig is, stuurt men u een brief met de regels van het inzagerecht. Daarop komt ook het telefoonnummer voor dat u bellen moet voor een afspraak. Meestal ontvangt u na twee tot drie weken antwoord.

Het is niet toegestaan documenten uit het dossier mee te nemen, er mag ook niets gekopieerd worden. U mag wel gegevens overschrijven. Een en ander is bedoeld om niet alleen de privacy van de betrokkene te beschermen maar ook die van de directe verwanten.

COLOFON

Het Bulletin is een uitgave van de Stichting Werkgroep Herkenning.

Het doel van de Werkgroep is:

- het bevorderen van hulpverlening aan hen die in hun persoonlijk en/of maatschappelijk leven moeilijkheden ondervinden, doordat een of beide (groot)ouder(s) aan de kant van de bezetter stond(en) dan wel tot de bezetter behoorde(n)
- bekendheid geven aan de problematiek van deze groepering

De Werkgroep is niet verbonden aan enige politieke partij, levensbeschouwelijke stroming of kerkelijk genootschap. De Werkgroep distantieert zich nadrukkelijk van elke vorm van of sympathie voor (neo)fascisme en (neo)nazisme.

Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het volgende nummer verschijnt begin september 2014.

Kopij hiervoor moet **voor 28 juli 2014**

in het bezit zijn van de redactie:

gonda.scheffel-baars@werkgroepherkenning.nl of
Gonda Scheffel-Baars, Nieuwsteeg 12,
4196 AM Tricht.

We stellen het op prijs als u uw bijdragen digitaal aanlevert. Is dat niet mogelijk dan zijn geschreven of getypte bijdragen op papier uiteraard ook welkom.

Niets uit dit nummer mag worden overgenomen anders dan na toestemming van de redactie.

Redactie:

Cuny Holthuis-Buve
Gonda Scheffel-Baars

Jaargang 29, nummer 2, juni 2014

